TOMÀS GARCÉS

PAISATGES
I LECTURES

LLIBRERIA CATALÒNIA
PLAÇA DE CATALUNYA, 17
BARCELONA

EX-LIBRIS BIBLIOTECA DE CATALUNYA

A Clementina Arderiu,
a Carles Riba,
amb profundíssima admiració
i sincera amistat.

Homenatge de
Domènech Carreté

PAISATGES I LECTURES

ALTRES OBRES DEL MATEIX AUTOR

VINT CANÇONS (poemes) — 1922 — (3.ª edició).

L'OMBRA DEL LLEDONER (poemes) — 1924 — (2.ª edició).

MARIA CHAPDELAINE, de Louis Hémon.—(Versió catalana) — 1926 — Biblioteca Literària.

EN PREPARACIÓ

EL SOMNI (poemes).

NOTES PER A UNA ANTOLOGIA (crítica).

COL·LECCIÓ «PROSA I VERS»

TOMÀS GARCÉS

PAISATGES
I LECTURES

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS BIBLIOTECA

LLIBRERIA CATALÒNIA
PLAÇA DE CATALUNYA, 17
BARCELONA
1926

BIBLIOTECA DE CATALUNYA

R.465

PRÒLEG

Al meu entendre, hi ha dues menes d'homes coherents. Primera: la dels que tenen un sistema, construït amb penes i treballs i aplicat amb angúnies i dolors. Segona: la dels qui, sense tenir cap sistema, posseeixen, com a do gratuit del cel, una interna coherència que agermana totes les seves idees i tots els seus sentiments, imprimint-los un aire de família inconfusible.

La primera mena de coherència podrà ésser més meritòria i més digna de guasardó; Déu me'n guard de discutir-ho. La segona, tanmateix, és infinitament més simpàtica, força més rara i bon tros més infallible.

Caldrà dir que l'elegant coherència de la figura literària de Tomàs Garcés és un fenomen d'aquesta darrera espècie? Els seus gustos i els seus parers, obeint un comandament implícit, potser irresponsable, obeint una mena de magnetisme psicològic, dibuixen sempre la mateixa figura. En tot paisatge hi ha un indret que és del poeta To-

màs Garcés; no us preocupeu d'assenyalar-l'hi; ell hi anirà a seure sense equivocar-se. En tot llibre hi ha un fragment, un to, una idea que ha de plaure o de desplaure al lector Tomàs Garcés; no passeu ànsia; ell hi passarà els ulls, tot fent el somriure o la ganyota que prevèieu. En tota lira hi ha una corda que espera el contacte dels seus dits; no us neguitegeu; la corda no esperarà debades.

Baldament volgués comportar-se com un anarquista, En Garcés sempre resultaria un home d'ordre — del seu ordre. El seu capritx es confon amb la seva llei. Natura benaurada! Temperament feliç! Allò que d'altres aspiren a obtenir a través de l'estudi, la introspecció i la disciplina, ell ho té com a gràcia de naixença.

No parlo pas sota la coacció que sol afeixugar la ploma dels prologuistes. No dic pas una cosa que en girar full hàgiu de trobar desmentida.

En "Paisatges i lectures" trobareu unes imatges del port, sense el verí que hi posaria un Baudelaire ni l'ombra que hi posaria un Browning; no són aiguaforts, són aquarelles de la millor escola d'aquarellistes: Verlaine, els japonesos.

Hi trobareu el cançoner popular català, aquest seguit de drames concentrats que la melodia es delecta a convertir en idilis. La literatura italiana hi treu el cap amb el Poliziano, del qual diu el ma-

teix Garcés amb gran fortuna expressiva: "Es endebades que amb els mots impecables el poeta vulgui expressar el dolor, l'enyorança, la desesperació, l'embriaguesa amorosa. El vers, de tan perfecte, fa una angelical remor d'ales..." Parla després de Leopardi, però cuita a refusar-ne tot el fel i el pessimisme. Quan comenta "Les veus de la terra", d'En Josep M.ª de Sagarra, enyora les veus del cel.

De Catalunya, quin paisatge sembla seduir-lo sinó el dels voltants de Girona, amarats d'una fina dolçor encomanadissa?

En fi, la congruència del temperament de Tomàs Garcés es fa graciosament palesa de cap a cap del llibre, a través d'un estil més que normal, normatiu. La prosa de Tomàs Garcés és des d'ara un model que escauria a molts d'imitar.

CARLES SOLDEVILA

IMATGES DEL PORT

A la memòria
de J. Salvat Papasseit

DIUMENGE A LA TARDA

La gent que va al port, diumenge a la tarda, és com aquella que en una novella de Musset anava al melodrama a menjar taronges i plorar. Són els propicis a l'adhesió, recreadors inconscients, devoradors de paisatges sense saber-ho. Detalls amagats els sobten. El palp, els ulls, les oïdes són exercitats per a la possessió. Però en canvi ells es donen a les coses, retuts.

Les grans lloses del moll són trepitjades en processó per la gent del diumenge. Passen ran d'aigua, s'apropen als vaixells i flairen les garrofes apilotades i les humides fustes de Noruega. Petits infants, dones de lent caminar, forasters que mai no han conegut la mar ni la petita mar que és el port amb les aïgues mudes i els contorns remorosos.

La curiositat de cada diumenge és la devota lectura dels noms baptismals de les naus. És com una salutació de la ciutat als hostes. Els mots són arrencats amb l'esguard lletra a lletra.

Quan el petit infant torni a casa, amarat de port, vessant d'imatges, el pare a l'ombra de la taula — i al redós de la llum — li dirà les seves preguntes. L'infant respondrà, per exemple: — He vist un navili que es deia *Florens* i un mariner enfilat a un pal més alt que una casa de cinc pisos.

Aleshores soparan i potser trobin la minestra finament salada.

* * *

Aquella vella dita que fa l'home centre i mesura de totes les coses, s'és localment realitzada, ara, en mig el port. Una barca geomètrica i senzilla, i al seu damunt, dret, un home. Aquest home ha esdevingut el centre i la mesura del port. Ara la barca ha lliscat dessota la blancor cismàtica d'un navili grec.

Heus aquí l'home, dret, en mig la barca; la barca en mig el port. Res no el venç, tot li és sotmès.

L'home estén les fines xarxes de l'esguard i l'orella. Les grues angunioses, la blanca taca inquieta de les gavines i la taca vibrant de les taronges, la gent, un vaixell de guerra, la immobilitat pètria de la farola apagada, els velers i els vapors: tot el port és un espectacle pacient per a l'home dret en mig la barca. El port, i més enllà del port la Ciutat, i més enllà del port la mar blava, i més enllà del port les muntanyes precises com un cartró retallat i pintat. L'home, dalt de la barca, sembla que camini de veritat damunt les aigües.

Mansuetud de les coses. Tarda de diumenge florida de sol dintre l'aire i de banderes àgils en els pals. Hi ha una barca de vela que fa una ombra de sol. Els transatlàntics es recolzen contra les pedres del moll, amb rendiment amical.

Quan el vapor ha buidat la càrrega d'homes que portava a dins, quan s'ha mort el batec amoïnós de les calderes i només un home, o dos o tres vetllen el sojorn del transatlàntic, diríeu que tot el port hi juga, refiadament.

L'home, dret a la barca, l'ha mirat amb simpatia, també, i ha comptat les lluernes dels camarots.

De sobte, s'ha fet fosc, d'una manera teatral. L'home s'ha anat apropant al moll. Una llarga filera de navilis amb banderes menudes al capdamunt de tot semblava l'esquelet d'un envelat amplíssim. Les grues, ocioses, pescaven les primeres estrelles. Per un instant, encara, l'home ha estat la mesura del port.

1919

LES GAVINES

Les gavines, blanques, amb les ales obertes i primes, fan corones a l'entorn de les naus i s'aturen al cordatge o damunt les boles daurades que hi ha al cim dels pals. Les gavines saben tots els secrets del port millor que els mariners i que els guaites de terra. Abocades a les lluernes dels navilis, recullen els perfums de les terres llunyanes i els guarden en silenci.

El secret que saben les fa quietes. No enyoren

la mar ni el viatge. Passen sense remor de l'una nau a l'altra, i quan s'ajeuen al sol, dessobre la barca buida, tenen la blancor i la gràcia d'una branca d'ametller.

EL COMIAT

Mai el port no s'havia aturat com aleshores. Callaven les corrioles i les grues, només per fer més anguniós el comiat. Era una tarda lenta d'estiu; encara la llum del dia no era morta, que la lluna i els estels preparaven la dansa i l'espurneig de cada vespre.

Els mariners eren tots a coberta, sota les xemeneies verd poma. Miraven, de segur, lla baix, la muntanya rosada de la posta i la pineda espessa i el corriol blanquejant. Hi havia un silenci mera vellós.

Un comiat, com sempre i com tots. Però la tarda era més clara i més pura que mai. El vaixell s'allunyava a poc a poc i la xemeneia verd poma deixava una fumera blanca, flonja, vellutada, com aquell cotó de sucre que venen a les barraques de fira.

ELS GALLARETS

Quina florida resplendent, els gallarets de la nau! L'engarlanden tota. Vessen la joia al seu damunt; els pals aguanten la corda dels gallarets com si portessin un enfilall d'estrelles.

Els gallarets no viuen sense llum. La posta que esborra les figures del port i encén els gresols verds i vermells a mig pal, apaga la claror dels gallarets.

És aleshores que un Prometeu misteriós els pren. Puja a coberta, amagat en mig les ombres, i agafa, febrós com un avar, el tresor de coloraina.

És el mateix tresor que qualsevol dia omplirà de llum marinera una sortija de carrer i, vencedora de l'estretor de les pedres, posarà als ulls la ilusió de la mar ampla.

LA PLUJA

No hi ha altra lluna sinó el rellotge de la farola, ni altres estels que els fanals de coberta. S'ha desfet la pluja i el port s'hi ajup, malcontent.

Quina desolació, sota l'aigua! Les veles, les fustes del moll, les corrioles i la passera, les despulla la pluja. El port és un engany. Enyoreu el sostre de casa. Als molls no hi ha ningú. La pluja bat les pedres i l'aigua. La llum de la farola us diu que no hi ha lluna; la lluerna del navili us diu la dolcesa d'un refugi.

Si a vós us ha atret la llum tèbia del camarot, el mariner ha pensat, de segur, en la vinya i en l'església. Si l'endemà, quan torni el bon temps, troba les veles eixutes i netes, sentirà altre cop la carícia de l'oreig i oblidarà que no hi ha res tan trist i tan amargament nu com el port sota la pluja.

ORACIÓ DE NÚRIA

A Ramon Casanova

La vall que somiava Goethe per tancar-hi el seu amor, lla on s'alçaria la cabana ombrejada, devia assemblar-se, més que no pas al luxuriant país dels tarongers florits, a la Vall de Núria. Núria és mesura, silenci, claror. En el seu aire net tota paraula es fa entenedora i germana. El verd dels pivets apaga la cruesa de la neu, el silenci s'ajup sota el dring de les campanes, les fonts murmuren entre el glaç i la claror pirenenca inunda tota la vall. Núria, cabana amorosa, repòs.

Aquesta vall sembla la fi d'un món. Al davant vostre, i a tots costats, s'alcen les muntanyes altíssimes i desertes. En la vall té el seu redós la Verge dels muntanyencs, dels pastors i dels bosquetans. Una Verge bruna i senzilla que bressa el seu Infant, tan nu, sense por del torb a l'hivern i entre una selva sonora d'esquelles a l'estiu. Passen les estacions, i la Verge somriu, acollidora del pecador i de l'enyorat. Passen les estacions: a la neu d'ara succeirà la primavera remorejant i la tendresa verda de l'estiu. S'aclariran els estimballs; es mostraran, lliures de neu, les rossoles

pedregoses; sota els pivets del Bosc de la Mare de Déu naixeran les aspres flors vermelles; les fonts brollaran abundoses, i a la vall creixerà l'herba petita i humida. El somriure de la Verge és sempre el mateix, i l'indret perd un encis i en guanya un altre.

A l'església vella de Núria, esfondrada, unes mans tosques i enamorades havien escrit, damunt la calç de la paret, unes paraules de meravella. Eren uns homes que, a mitjan segle passat, havien vist Núria pel temps de Nadal. I escrivien llur inefable emoció davant el puríssim mantell de la neu i en contemplar, tot glaçat, el Fresser esdevingut així silenciós. Varen oblidar en aques ta meravellosa pintura l'espurneig roent dels estels cobrint la Vall. I el salt esquiu de l'isard, a la carena. Hom no pot estar-se de pensar, però, quan s'acull un dia d'hivern a la vall de Núria, en la mudança que ha de venir. "Les mirades blavoses dels estanys" seran més profundes, les congestes potser guardaran encara engrunes de neu, però damunt la terra molla i florida pasturaran, alegres, els ramats. I les collades esdevindran camins fàcils.

No és la fi d'un món, la Vall de Núria. Les muntanyes que la volten es fan suaus sota el pas del muntanyenc. Enllà hi ha els prats de la Cerdanya esqueixada. Hi ha els pobles perduts vora els cims i els pobles esbatanats de la plana. Tots els homes d'aquelles terres saben que a Núria, com un far encès, lluu "voltada de soledats" una Verge misericordiosa. I els veuríeu, a l'estiu, travessar les muntanyes en llarga corrua per portar

a la Verge i l'Infant el present de la nit de Nadal. La neu que els barrava el pas ja és fora.

No és pas la fi d'un món, Núria, encara que la voltin les soledats. És, més aviat, com el cor d'un altre món. Porta bells noms. Com canten a la nostra orella!

Recordeu les tres veus que retingueren la dolça Maria Chapdelaine a la seva terra nadiua? Eren tres veus molt clares: l'una, li cantava a l'orella la beutat inconeguda de la contrada; l'altra, li deia amb un accent enternit els noms de cada torrent i de cada muntanya i les cançons dels infants; l'altra, "una veu que era cant de dona i sermó de capellà", li feia sentir la voluntat de persistir de la seva raça.

I bé, a Núria, que és mesura, silenci i claror, qualsevol defallença seria apagada amb el so de tres veus com aquelles. L'una ens diria la dolcesa de la nostra terra, canviant amb les estacions; l'altra, faria volar com estels davant els nostres ulls els noms que coronen la Vall: Fontalba, Finestrelles, les Nou Creus, el Pont dels Tres Molins, les Nou Fonts, el Bosquet de la Mare de Déu... L'altra veu ressonaria de fe i d'esperança. Seria forta com els cops d'un mall i dolça com l'aire de primavera: ens assenyalaria camins aspres i gloriosos.

Tantdebò sentissin el comanament d'aquestes veus els pastors i bosquetans que s'apleguen a Núria per Sant Pere! Per Sant Pere el coll de Finestrelles negreja de gent. Vénen de França. Són muntanyencs que, a despit de tot, no han perdut la parla catalana ni la fe. En aquell dia, el

rabadà d'aquí i la pastora d'allà ballen al so d'una mateixa musica. Els homes que les altes muntanyes separen i uneixen, exalten la verdor de l'estiu, que els torna, deslliurades, les prades i les fonts; i mengen el mateix pa amb semblant gest humil. Les eugues, damunt l'herba de la Vall, acompanyen amb les seves esquelles clares l'alegria dels homes.

Voldria que aquells muntanyencs sentissin, en el dia florit de juny, l'eco de les tres veus allargant-se pel congost i estimbant-se fins als estanys. Núria esdevindria, de debò, el cor d'un món nou, petit i radiant.

Mentre esperem el miracle, la Verge farà que com a la Vall de Núria, el glaç no lligui del tot la Font. Sota els caramulls que estrenyen la nostra terra, en l'hivern llarg, que hi llisqui sempre, clara, l'aigua de neu!

GIRONA

A Carles Rahola

LA DEVESA

Havíem llambregat, des del tren, Girona, dreta vora el riu. Pedres grises, ribes de malenconia. Havíem travessat la Devesa, i el seu brancam espès, remorejant d'ocells i de fulles verdes, vestia la ciutat amb un altre prestigi. L'home que guaita, de la finestrella estant, les viles i els paisatges, s'enduu un triple record de Girona: el repòs enyorat del riu; la flama freda de les pedres; la senyoria de la Devesa. Tot, mesclat, us estremeix i fa un ressò etern.

Guaiteu la Devesa, abans el tren no hagi deixat enrera els arbres i la Seu. La Devesa, ombrejada i opulenta a l'estiu; descarnada i opulenta, quan llangueix la tardor. Les branques de la Devesa són més altes que enlloc: volen abastar el cel, com les agulles d'una catedral. Vora els recs, es drecen joncs i lliris. Per les amples avingudes, sota la tarda pàl·lida del diumenge, les noies passegen i riuen, amb llurs vestits virolats, presoneres de les seves mateixes rialles.

Vestits virolats del diumenge, a la Devesa!

Mentrestant, endevineu la ciutat, els que encara no la coneixieu: branques altes com les agulles d'una catedral; recs tranquils i lents com un riu.

LES PEDRES DE GIRONA

Aquestes pedres de Girona, tan nobles: la Seu, dreta com un xiprer i platejada com una olivera; les portalades de les esglésies velles; els porxos aixafats i els patis senyorials, tenen una ànima ardent. Sembla que les pedres han esdevingut grises, de la flama roent que les consumeix. Són grises, amb aquella lividesa dels Sants i dels iHuminats.

La Seu, severa, vetlla damunt la ciutat i el riu. Els arquitectes que la bastiren devien ésser d'aquells homes enfervorits que van sembrar Europa de catedrals, en una exaltació de fe. Pedra sobre pedra, creixien les fortes columnes, s'obrien les naus, altes i amples, i la flama escapava encara en agulles punxants, que s'aprimaven, humils, com més s'acostaven al cel. Cerquem l'ànima que fa bategar les pedres de Girona! Deu ésser una ànima immortal i apassionada. No us enganyi la grisor de les velles esglésies ni la lividesa de les torres enrunades. Tot crema per dins. I damunt aquesta gran flama amagada de Girona, l'àngel escapçat del cim de la Catedral sembla una antorxa atiada pel vent.

LA VALL DE SANT DANIEL

Quan vingui la primavera, aneu a la Vall de Sant Daniel. Hi floreix el trèbol de bon averany, i la violeta. Si sortiu de bon matí, amb un jonc vincladís a la mà i el cor lleuger, veureu com la boirina es desfà a poc a poc i els sembrats van acolorint-se, amb colors noves i humides. Les violes perfumen la Vall i us fan oblidar que sou a les portes d'una ciutat enyorada i severa. Deixeu enrera les esglésies i el riu; el sol daura les muntanyes aspres, nues, enrunades; al costat vostre, la primavera vesteix les herbes i les flors. La primavera, tan dolça, es venja de la ciutat coronant el seu front de violes.

ELS RIUS. L'ENYORANÇA

Una nit de novembre, damunt l'Onyar negre i silenciós, sentiem per primera vegada la carícia mullada i melangiosa de la boira de Girona. Tota la ciutat s'ajupia sota el mantell tardoral; la boira feia més obscura la nit i estrenyia la llum dels fanals que esdevenien aureolats de tenebra. L'Onyar passava, lent, sota els ponts. La boira de Girona és l'alè dels seus rius, és un crit apagat d'enyorança. El riu és etern, però mor a cada instant. Un filòsof grec va deduir de la diversitat escoladissa del riu, tot un sistema cosmològic. Les

ciutats travessades per un riu, meditatives, en dedueixen una inguarible enyorança.

Les ribes de l'Onyar i del Ter són verdes, endolcides per les arbredes que les acompanyen. Un passeig vora el riu, a Girona, és delitós. De bon matí s'hi esborra una boireta rossa, i a les tardes us amanyaguen, a prop, els cants dels ocells. Però tot el sol de la migdiada i el crit del cucut, en fer-se fosc, no us treuran l'enyorança que us ha agafat el cor. La boira que duu l'Onyar us ha mullat, carn endins, l'ànima.

Les ciutats i les viles de vora mar no tenen temps d'enyorar-se. Quan un home de vora mar ha esguardat massa l'horitzó, ormeja una nau. En canvi, les ciutats festejades pels rius duen clavada al pit una melangia eterna. El riu que passa no és el mateix d'ara fa una estona. El jonc i les flors que hi hem llançat iran qui sap a on. Si les pedres de la Seu no ens diguessin llur fe, creuríem "que tot passa sense deixar senyals".

Girona, ciutat on la Fe i l'Enyorança lliuren combats cada dia! El Ter i l'Onyar esqueixen el teu cor, Girona, màrtir, ciutat crucificada d'enyorança!

EL CANT DELS OCELLS

Conten les "Floretes" de Sant Francesc, que quan el Sant predicava a l'ocellada "gairebé infinita" l'amor al Creador que els ha donat llibertat i vestidures i els procura nodriment i "els dóna els rius i les fonts perquè beguin i les muntanyes i les valls perquè tinguin recer i els arbres alts per fer-hi el niu", els ocells havien aturat llur alè, escoltant les amoroses paraules. Quan Sant Francesc callà, "inclinaren el cap a terra, amb reverència, i amb gestos i cantúries demostraren que els mots del pare benaventurat els donaven grandíssima joia". I, fet pel Sant el senyal de partir, s'escamparen en quatre llargues colles, fent, sota el cel blau i pur de Santa Maria dels Angels, una creu joiosa, tota cants i volada.

Els ocells han escoltat sempre la paraula de l'home. I l'home ha vist sempre en els ocells batecs de joia o de tristesa. La traïció de la guatlla o el crit de la cuereta, o la monòtona lletania de la cogullada, han estat sempre interpretades humanament.

Leopardi, el dolorós solitari de Recanati, que hauria volgut tornar-se ocell una estona per "provar l'acontentament i l'alegria de llur vida", no-

tava que els ocells troben bonic allò que a nosaltres ens agrada, que la seva joia i el seu riure són gairebé humans, i que llur fantasia és "rica, vària, lleugera i infantina". S'adona que els cants de l'ocellada els dicten, amb una embriaguesa irresistible, els delits i els acontentaments de l'amor.

El cant dels ocells és un cant d'amor, amb extremituds humanes. L'ocell, que és, d'ençà del sermó de Sant Francesc, el franciscà més fervorós, canta la terra que el nodreix, l'arbre verd, el tendre pujol, el canyar vora la riera. I es desfà d'amor a la natura i a "tot el que s'hi cria". I diu el seu himne a Déu, que ho ha fet tot.

Si alguna vegada, vora mar, ajaguts damunt l'arena fina, o a qualsevol plaça voltada de la gràcia d'uns porxos, heu sentit "El cant dels ocells", d'En Pep Ventura, haureu recollit en un moment el batec immortal que remoreja a les selves. La tenora i el flabiol ragen meravelloses melodies. L'àliga imperial, el verdum i el llué, la garsa, el gaig i la griva, festegen l'Infant que neix. És una albada enlluernadora, una xerradissa cristallina i vehement. Els ocells colpits per la llum del Nadal, s'ajunten als homes i ploren d'alegria amb ells. Ho diu la cançó: l'àliga s'adona que "Jesús és nat — per treure'ns de pecat — i donar-nos l'alegria". El pardal sap que és la Nit de la gran emoció, el verdum se sent ple de joia, i el tord proclama la naixença de la Vida.

La garsa, griva i gaig
diuen: — Ja ve lo maig.—

Respon la cadernera:
Tot arbre reverdeix,
tota planta floreix,
com si fos primavera.

Heus ací el miracle de la transfiguració amorosa. Tot ha canviat al món, en obrir els ulls l'Infant. I els ocells canten el Nadal amb la veu més nova i més pura. La veu es fa encara més pura en passar per les entranyes de la cobla i expandir se sota el cel de l'Empordà.

És molt significativa la freqüència amb què es troba, a les sardanes d'En Pep, el tema del "Cant dels ocells". Quan el músic s'enterneix davant la noia empordanesa "bonica i galana" o quan vol expressar l'amor que no morirà mai, a despit de les absències, s'insinua la tonada del "Cant dels ocells". Sembla talment que cansada l'ocellada de refilar amb veu humana, posi les seves ales al cor de l'home amorós.

El cant dels ocells el cantaven tots els llavis i encenia les ànimes vora la llar casolana. Pep Ventura va agafar-lo, va refer-lo i els ocells cantaren, sollícits, a la seva cobla. L'home i l'ocellada fan un cor. Com s'avenen les veus per cantar l'Infant que neix. Tenen un tremolor emocionat i fan sentor de romaní i farigola.

Pep Ventura, poeta de la terra, esperit senzill, germà de les fonts i dels ocells! La seva tonada ha florit moltes cançons. De vila en vila escampava el tresor dels seus sentiments, la seva recança o les seves rialles clares. La gent dansava la joguina primaveral de "L'esmolet vell" o estre-

nyia el seu cor sota aquell plany de submissió amorosa del "Totes volen hereu". La tenora del vell Pep era ben pròdiga. Però de totes les tonades que en brollaren, cap com aquesta del "Cant dels ocells" us encomana la inefable emoció de l'amor i el desig de donar, amorosament, la vida.

ESTAMPES

A Claudi Romeu

LA FONT DELS LLEDONERS

Encara no hem deixat les teulades roges del poble, els seus carrers costeruts, l'eixida blanca, la façana severa de l'església, i us sobta l'ombra de la font. Al peu mateix de la muntanya, sota les feixes i els rostos treballats, la font canta la seva cançó joiosa i clara. L'aigua, sobre la pica, fa una remor tranquil·la, contínua, ni massa cridanera, ni massa apagada. És un recó de pau, la font, a l'ombra dels lledoners. A les festes, en fer-se fosc, s'acosten als llargs bancals les noies de vestit virolat i barregen a la remor del doll que raja, la frescor de les seves rialles.

Tardes de diumenge, quan s'apaga la llum a poc a poc, i s'obren els cants del cucut i l'espurneig de l'estelada! La muntanya, tan a prop, retalla la seva sagrada figura; la carena té una dolça aureola pàl·lida. Lla baix, en un aspre indret, voltat d'esbarzers, el carboner crema la llenya, i la terra es desmaia una mica amb l'oratge que li ve de mar. Aquesta és l'hora de la font dels lledoners. El poble s'adorm refiat en la penombra del

vespre, i s'esborren els vestits virolats de les noies. Els arbres, centenaris, drecen llur tronc i llur brancatge i vetllen el raig sonor de l'aigua. La terra té un alè perfumat, i si us arribés a l'orella una veu prima i clara diríeu que ve d'aquell estel punxant que lluu tan amunt, en el cel, i tan a prop dels lledoners.

LES ESTRELLES

Aquesta nit és fresc i espès com mai, el ram de l'estelada. Les estrelles coronen el cim de la muntanya. Plouen, com rosada, sobre els brucs aspres, i fan més platejada l'olivera; humitegen el camí dels horts, s'emmirallen en l'aigua de la riera, i cauen, perdudes, en la negra mar. Aquesta nit hi ha totes les estrelles al cel; el Carro no podria moure les seves rodes; la Polar punxa amb la seva llum freda, i l'ample Camí de Sant Jaume, creuant el firmament, és com una senda aclarida per la llum.

Estrelles sobre els camps humits, guaites de la muntanya i de la mar! Ara que el poble dorm en la nit obscura, escampeu la vostra claror punyent i reclosa. Conteu-nos la flor de la vostra llegenda, abans no us hagi apartat de nosaltres el girar de l'univers. Guaiteu el campanar alterós, acosteu-vos a la finestra oberta, abeureu-vos a la pica de la font. Davalleu a poc a poc, ara que tot calla, i bategueu, tremoloses, amb els homes; junteu-vos a les nostres passions, endolciu les nostres misèries.

El pastor ens contaria més d'una història d'estrelles, trasbalsades, i el mariner ens diria la meravellosa aventura d'aquell estel meravellós que, en caure a mar, ferit d'amor, resplendí, presoner, al cim de l'arbre mestre.

LA VINYA

Les onades moren, sense un sospir, a la platja, que és, sota el sol, el cinyell daurat de Venus. Després de la cinta de la platja ve, blanca, paral·lela, la renglera de les cases marines, amb l'església nua i senzilla al mig. Després, paral·leles, verdes, les feixes de les vinyes. La platja, la casa, la vinya, s'ajunten dolçament. Tot és un repòs.

La vinya, tan verda en la llum del migdia, diu a la mar la gràcia del repòs fecund. L'han treballada els mateixos braços que mouen els rems en la nit fosca, tallant la mar rebel. Per això la vinya lluu com la mar, sota el gran bes del sol, i en les fulles dels seus pàmpols es mou com un tràngol de resplendor incessant. El xiprer i l'olivera, tan a prop, cenyeixen aquesta resplendor i fan que la vinya perdi una mica la seva anguniosa i magnífica aparència de mar assolellat.

L'OFICI DE DIUMENGE

El diumenge, a ofici, unes veus humils canten el secret que mena la vinya, la mar, la font i les

estrelles. Són les veus humils del cor, que canten en paraules llatines, prestigioses com l'or vell, alabances al Senyor. En el cor, polsós i ombriu, els vells cantaires preguen i aclamen. Subratllen amb llur fe el sacrifici de la Missa. Diuen els mots eterns que ens acosten a Déu. A fora, mentrestant, la font i la vinya tenen una pura beutat. La muntanya es dibuixa, gloriosa, en el cel blau. I, darrera el munt, la plana obre els tresors de la seva entranya fruitosa.

Tota l'església tremola, presa d'un encís inefable, amb els cants de l'ofici de diumenge. Aquests vells del cor que aclamen el Senyor i demanen la seva clemència, saben d'on ve la mesura de la font i l'espurneig de les estrelles i l'embriagant verdor de la vinya. Són el ferrer, i el fuster, i el pescaire, pobres terrerols que aquí han viscut i aquí moriran; homes humils enfervorits que ignoren, de segur, les veritats i les dolceses que canten llurs boques en l'ofici de diumenge. Però les paraules llatines cauen sobre el cor com una pluja regalada, i aguanten les columnes de l'altar amb més força que les ingènues cariàtides barroques.

En sortir d'ofici, el món sembla més pur i vibra com un cristall. Cap a la muntanya, els lledoners es drecen més segurs, i la marinada ens duu la sentor de totes les herbes. Ara aprenem de mirar les coses amb un esguard senzill, que deu assemblar-se una mica al del ferrer i el pescaire que cantaren l'ofici.

FLORS DEL ROMANCERET

A J. Ortega Costa

LA CARTA DE NAVEGAR

Set vaixells fan el viatge de Marsella a Oran. Són set vaixells de llegenda, amb veles de plata i les cofes perdudes dalt dels màstils, talment nius. El bon vent els empeny, i les gavines s'ajoquen a coberta després de la volada. Ve un dia que es perd la carta de navegar, i els vaixells s'endinsen a l'ampla mar, sense poder albirar la terra desitjada. La fam rendeix els mariners. Ve el moment tràgic de jugar-se la vida a la palla més curta; el patró de la galera ha estat el dissortat. Qui el salvarà? El patró té tres filles com tres roses, i té vaixells "sobredaurats". Tot ho donaria a qui li salvés la vida; però s'acosta la mort sense esperança. La mar, desolada, és més ampla que mai. No hi ha ni una gavina sota el bon solei, i la boi-reta, lla baix, esborra els horitzons. "Qui serà el gallardo mosso — que la vida em salvarà?" La cançó no conta l'abatuda tristesa dels mariners. La cançó només diu que el grumet s'enfila dalt de l'arbre mestre.

Què veus, grumet? — "No veig sinó sol i aigua

— i les ones de la mar". Quietud somorta del migdia, sense un alè de vent! Crema aquell sol feixuc que segueix la tempesta. Les veles pengen, lasses, com banderes mortes, i els rems s'allarguen, inútils. — Puja, puja, grumet, que encara canta l'esperança — Quan és al cim de l'arbre mestre, el grumet es posa a cantar: "Veig els turons de Marsella — els senyals de la ciutat". Quina joia! Totes les ciutats del món són aclamades amb generositat pels mariners: "Visca Toló, Nàpols i Marsella — visca l'estret de Gibraltar". Els ulls del grumet han travessat la boirina llunyana, i els turons de Marsella resplendeixen, daurats. El grumet, a coberta, conta al patró que ja té el cor donat a una noia. "Guardeu, guardeu vostres filles". Només voldria un vaixell, amb una vela blanca i la carena fina, per riure's del perill.

EL CAÇADOR

Aquest caçador, que camina de bon matí pel bosc, avui copsarà el somriure de la fortuna. Els ocells fugen, i la llebre és més esmunyedissa que mai. Passen les fresques hores de la primavera, i se'n van. Però, heus ací la dolça troballa!

A la vora del canyar, dorm la pastora. El bestiar beu l'aigua de la riera, que esmola els còdols i fa una apagada remor. Cançó, com era la pastoreta? Eren rossos els seus cabells, aureolant la palidesa rosada de la cara? I els ulls closos pel son? La pastora, vora el canyar, devia ser una

noia ben gentil. El caçador, colpit de la seva bellesa, va collir un pom de violes i va llançar-les-hi al pit. Violes, sagetes d'amor! La noia va despertar-se, ferida, i el canyar, darrera seu, feia una ombreta manyaga.

LA NIT DE SANT JOAN

La nit de Sant Joan és una nit molt alegre. Ho diuen totes les corrandes, amb una musica nova. És una nit molt alegre, però Joan s'endola de tristesa. Els amics, que no saben la causa de la seva tristor, voldrien que compartís les cançons, els desmais inefables de la nit. No saben que a Sant Martí, lluny, han casada l'amor de Joan. És endebades que l'alfàbrega deixi anar el seu perfum. La lluna i les estrelles tremolen d'alegria, dalt del cel. Els pollancs, tan secs, flamegen d'amor, i el rierol canta paraules folles sobre les pedres. Però la tristesa de Joan és més forta que l'alegria de la nit. No sent l'espetec de les fogueres, perquè el cor plora sense consol.

Sense consol? Aquella Teresa que han casada, lluny, deixarà a l'ànima de Joan una ferida inguarible? El dia que es va casar passava davant la casa del seu estimat. Joan era a la finestra. Tots dos ploraven una amor que els era arrabassada. Però Joan té un record de la seva estimada, i això el consola: té "l'anell d'or — de les tres pedres vermelles". Potser Teresa, en la seva dissortada cambra nuvial, besarà més d'un cop el "mo-

cador — brodat de seda vermella — que té, al mig, un campanar — i, tot voltant, una estrella". L'anell i el mocador que es canviaren, són encara una promesa d'amor.

La nit de Sant Joan és una nit molt alegre. Tota la terra fa una sentor que arriba al cor. Les herbes guareixen els mals; les estrelles cremen, apassionades. Però la tristesa de Joan no l'ha desfeta cap herba miraculosa, sinó aquell anell d'or on resplendeix la triple espurna de les pedres vermelles.

LA MORT DE LA NÚVIA

Ai, galant que puges la costa solana, quina dolor t'espera! Has sentit darrera les garrigues aquella veu "prima i clara" que estimes tant? Si baixes costa avall, la teva promesa et parlarà "de les penes que el cor passa". Quan tornis amunt, i escoltis, a mig camí, el plor de les campanes, i l'amic et digui per qui ploren, la teva dolor ja no tindrà remei. No és mentida, no, el que et conta l'amic. Baixa altre cop la costa solana, i els teus ulls veuran el que el teu cor no creia.

Quina cançó tan planyívola! És amarada d'una tristesa que no us deixa anar. I us crema la planta dels peus aquella costa solana que sembla una tenebrosa allegoria de la vida.

ELS TRES CAMINS

És una cançó primaveral, per ser dita quan vingui el mes de maig i floreixin "els clavells i les rosetes". "Els passarells — per les fresques aigualeres — en diran una cançó — d'un fadrí i una donzella". El fadrí i la donzella es troben a l'hort, un matí assoleiat. Ella rega les flors. Ell n'hi demana un ram. I l'amor, gairebé sense dir-ho. Tres camins s'obren davant el fadrí. L'un anar-se'n, soldat, a fer la campanya a Anglaterra. L'altre, el trist camí de l'exili, a Portugal. Un tercer camí, florit de roses, alegrat del cant dels passarells, és el de festejar la dolça donzella.

Sant Francesc, indecís, a l'enforcall dels camins de Siena i d'Arezzo, deixava la tria a la mà de Déu. El fadrí ho encomanà a la noia. Per on irà, voltat de musiques primaverals? Se l'endura la lluita i es negarà en la pols dels combats? Plorarà de tristesa en les llunyanes terres melangioses? La cançó calla. Però s'endevina que el somriure de la noia, afegint-se a l'ocell i a la flor, assenyalarà el camí del festeig, aquest matí de primavera.

LA NÚVIA DE LLADÓ

Les enamorades que viuen en el cançoner han estat vestides amb totes les gràcies. L'una és blanca com un serafí, l'altra rossa com un fil d'or,

l'altra duu al front una estrella resplendent i una rosa a cada galta. Passa la noia dormida vora el canyar i la que es pentina sota el taronger, la que guaita de la finestra estant i la que sospira a la cambra. Dolces figures apassionades, ingènues, o divinament cruels. Les cançons que no tenen, sovint, sinó una ratlla de paisatge són totes plenes de batec i alè de dona. Heus aquí una noia: "és filla de Lladó". Blanca i destra. "És neu de Canigó" la seva cara. Quan la noia dansa, "el vent de ses faldilles — don' aire al ballador".

La seva imatge viu, idealitzada, en uns pobres versos de poble. Ni aquella noia "blanca com un serafí" que seia a l'ombra de la menta, té el prestigi de puresa de la núvia de Lladó. És blanca de l'amor que la crema, Guaiteu-la, ara. Està agenollada a l'església, pregant, "tota desfigurada — sense llei de color".

Blanca enamorada! La teva pallidesa et fa encara més dolça. Veient-te quan pregues per "alcançar l'amor" lívida, desfigurada, sabem el secret que posa neu a les teves galtes i gessamins a les teves mans.

ELS ESTUDIANTS DE TOLOSA

Què has fet, vila de Tolosa? Has deixat que pengessin tres pobres estudiants. El batlle ha escoltat les ninetes traïdores. Branden, a les fosques, els cossos dels penjats. Què has fet, vila de Tolosa? Les facècies dels estudiants no van plau-

re a les tres donzelles. Han encontrat, irades, el batlle: "Vingui, vingui, senyor batlle — a agafar tres estudiants". Ja són presos. El més petit tremola com una fulla d'alba. "El mitjancer, no tant". El gran els consola: el germà de França serà a temps de deslliurar-los, si calla la ciutat. Què has fet, vila de Tolosa?

Quan arriba el germà, ja és feta la ignomínia. Ve de terres llunyes, amb un cavall negre. S'atura a l'hostal: "No em diríeu, hostalera — allà, tanta gent què fan?" Quan l'hostalera li diu la resposta, el deslliurador salta al cavall blanc, i de tant que brunz, foguegen les pedres. Al volt de les forques la gent posava el seu silenci. Què has fet, vila de Tolosa?

Ai, la maledicció, que llarga serà, i com ressonarà per a sempre. Pagaràs cars els tres cossos innocents! Ho ha dit el germà, encès d'ira:

A la vila de Tolosa,
de mi se recordaran,
que de la sang de les dones
els carrers se rentaran
i dels caps de los seus homes
muralles se'n faran.

La vila calla, entenebrida, amb una vergonya semblant a la de Jerusalem el dia de la Crucifixió. El cavaller que ha vingut de França besa les galtes dels seus germans. Els homes i les pedres se senten punyits de penediment. Què has fet, vila de Tolosa?

EL MIRACLE

El rei i la regina han marxat a cacera. Al palau només romanen l'Infant i la dida. Perquè dormi Don Dalmau, la dida encén un gran foc. La son pren la bona dona. "Quan la dida es despertà — Don Dalmau fou cendra trida".

Quina esgarrifança travessa la cançó! "Valga'm la Verge Maria", clama la dida desolada La Verge, que és Mare, farà el miracle?

Ai, dida malaurada! s'ha cremat el millor bolquer del Rei, dius al patge que et pregunta. Un bolquer que no es troba a cap botiga ni pot comprar-se amb tots els diners del món. El ros infant que has bressat tantes vegades, és cendra trida. Però la Verge farà el miracle. Quan la reina i el rei demanen l'Infant, i la dida, trista, va dret al llit, "troba l'infant que se'n riu". I tot fa claror del miracle. I la dissort se'n va com un mal somni. Els cabells de Don Dalmau són més rossos que l'or fos, i més pura la seva rialla.

Si algun cop heu sentit, sota el cel estrellat de l'agost, una veu prima i clara que canta aquest miracle, haureu capit com s'assemblen un infant i una estrella.

L'OMBRA DE SANT PERE DE RODA

Al Dr. Carles Cardó

Després d'un camí fatigós per les feixes i corriols de la muntanya — diuen totes les ressenyes geogràfiques —, us sobtarà, en una recolzada, l'espectacle imponent del vell monestir. Res no us hauria fet presentir la fantasma de pedra; les vinyes, els esbarzers, el romaní flairós, el vol d'un ocell escadusser, us han somrigut mentre pujàveu. Enrera, el Port de la Selva s'afina, extàtic. És lluny el cirerer que us ha donat ombra. La mar i el cel tenen les més vives colors. És aquella hora tranquil·la del matí, quan l'oreig us amanyaga en silenci. Tot d'una, inesperadament, heus ací com un grapat de cendra, vestides d'eura, les pedres desfetes de Sant Pere de Roda.

Els murs caiguts, els claustres enrunats, tota la grandesa morta per l'incendi i l'abandó i els segles, no treuen el Monestir ni mica de prestigi. La muntanya de Sant Pere, que havia aguantat al cim la fortitud d'un castell, té encara a la falda una engruna de pols sagrada. Quan bat el sol damunt la mar i escalfa, a terra, els arbres i les roques, l'ombra de Sant Pere de Roda us amoroseix el cor i us diu a l'orella el seu passat i la seva glòria.

Pugeu per l'escala de caragol, fresca, estreta, eternament ombrejada. Asseieu-vos damunt la gran nau del Monestir, de cara a la Selva de Mar. Tanqueu els ulls a tanta beutat, deixeu que el vent s'endugui l'olor de les herbes i els crits dels ocells. Som a Sant Pere de Roda, a mitja muntanya aspra. Davant nostre hi ha la mar; al darrera, una plana forta i fecunda. Al nord, més enllà de Cap Cerbera, jauen Colliure i Banyuls, que havien estat fortaleses del nostre imperi, i Port-Vendres, lla on la deessa ungia l'aigua amb la meravella del seu cos. Cap a migjorn s'obren les cales quietes de Cap de Creus, lluminoses i recatades. Més avall, la badia de Roses us parla de Grècia i de la nostra esvaïda puixança naval. Cada pedra té la seva història. Tot el que volta Sant Pere de Roda és amarat de tradició. Voldríeu amansir el cor i fer més lleu el respir per no torbar el silenci d'aquesta hora. Tot calla; la marinada passa damunt les eures sense fer remor. I els ocells han plegat per un moment les ales. Sentiu com un pes dolç que us apaga i us fa germà de la vela i del romaní. És el mateix pes que ha planat, durant segles, damunt les pedres de Sant Pere de Roda. Tant com l'abandó i el robatori, la glòria ha desfet el Monestir. Els arcs gentils i nobles, les torres severes, els capitells ben cisellats, els claustres en repòs, mullats d'una ombra clara, s'han engrunat sota la mà del lladre i han caigut vençuts per la teia de l'incendiari, però també cansats d'una tradició secular de grandesa. L'any 949, un privilegi de Lluís l'Ultramarí, rei dels francs, iniciava la independència del Monestir de

Sant Pere de Roda. Aleshores, sota el seny de Jassius, abat, comença l'època de puixança. En deu segles, quantes històries no han viscut les pedres de Sant Pere ! Sentinella, fantasma, solitari penserós, el vell Monestir obre al nostre esguard pàgines de glòria i de fe. Aquella fe que encara aguanta nues i dretes, les runes vestides d'eura, fortes contra el vent i contra els homes.

L'ombra de Sant Pere de Roda ens diu el seu passat, i ens dóna una lliçó de fe. La fe va bastir-lo. La fe de Jassius va prendre en els monjos i en els manobres humils, va il·luminar la intel·ligència de l'arquitecte. De la roca viva de la muntanya van sortir-ne, com per miracle, les lloses, les columnes, les imatges. La fe alçava cap al cel el Monestir de Sant Pere de Roda. Però ja feia nou segles, diu la llegenda, que una altra fe, la d'uns pobres mariners, havia creat, més senzill, el Monestir.

Tot just el cristianisme havia guanyat aquells indrets on ressonaven encara les cançons de Venus. La deessa havia fugit deixant el vel rosat damunt la platja. Culip, Portaló, Taballera, totes les cales de Cap de Creus, guardaven la joia perduda dels faunes i les nimfes. Uns mariners, encesos de cristianisme portaren d'Itàlia, aleshores, les relíquies de Sant Pere. Els vents i les sirenes barraven el pas de la nau. Però van ésser vençuts tots els obstacles. Damunt la muntanya dolça i aspra alhora, que domina la mar i l'Empordà, els mariners crearen el Monestir en honor al Sant Apòstol. Els brucs i les argelagues devien obrir camí als vencedors de la piadosa aventura.

La fe va alçar el Monestir; sembla que ella aguanta encara les seves runes descarnades. Voldriem pujar la muntanya de Sant Salvador amb el mateix delit d'aquells mariners cristians i dir, molt silenciosament, la nostra fe en Déu i en la terra que volta, manyaga i invencible, les pedres deu vegades seculars del Monestir caigut.

LES CANÇONS DE NADAL

A Eduard Toldrà

La poesia popular ha cantat la joia de Nadal amb les paraules més diamantines. Les nostres cançons tradicionals, sovint carregades d'ornaments inútils i de retòrica canviable, s'afilen en cantar el Misteri de l'establia, com els pollancs despullats de l'hivern. La tendresa i la joia encenen les paraules de les cançons i les fan més cenyides i perdurables. Cal, només, recordar els versos sobris que diuen:

Les dotze van tocant,
ja és nat el Rei-Infant,
fill de Maria.
El Cel és estrellat,
el món és tot glaçat,
neva i venteja.

La simple descripció, tan justa, sembla fruit del més delicat artifici. El gran fred de la nit, la foguera que cala Sant Josep i les cantúries dels àngels són enumerades en la cançó amb paraula concisa.

Heus aquí, però, al costat d'aquesta tonada, la

meravellosa fressa del "Cant dels ocells" o la colorida corrua descriptiva de les "Cobles en alabança de Jesús en el pessebre". L'una i l'altra diuen, emocionades i enlluernades, el misteri que ha canviat el món, i ha fet de la nit dia, i ha amansit els animals salvatges i ha dut la pau als homes de bona voluntat. És una simfonia eixordadora i exultant. La terra "abans trista", reverdeix, s'engalana, es veu cobrir de flors. Els ocells canten la glòria de Déu. L'àliga, el rossinyol, el passarell, el gaig, ajunten llurs veus diverses en un sol crit de joia. "El cant dels ocells" és, de totes les cançons nadalenques, de segur, la més dinàmica i exaltada. Les altres conten amb un mateix posat ingenu i dolç el miracle de l'Establia. "El cant dels ocells" el subratlla líricament.

Hi ha, en el nostre romanceret popular, dues cançons ben significatives. L'una és "El bon caçador", l'altra és "La mort de la núvia". La dolcesa verda i plàcida del "bon caçador" viu en el paisatge més que no en les figures. És una escena idíl·lica. Us imagineu, un moment, el silenci espès dels canyars i la pastora adormida a llur ombra. El cel, l'herba i la riera callen, immòbils, travessats per les alegres sagetes del "bon caçador". L'altra, "La mort de la núvia", és una cançó elegíaca, febrosa, gairebé de pesombre, sense paisatge, esqueixada només per aquella costa solana que recollirà les llàgrimes del dissortat promès.

Entre l'una i l'altra cançó, entre l'idili i l'elegia, s'eleven els cants nadalencs. El drama no és feixuc com en "La mort de la núvia"; ni és tan in-

sensible com el del "Bon caçador", llur paisatge. Així, les cançons de Nadal, són les més humanes del nostre romanceret.

Humanes, humanes, humanes. No és l'alè de l'Establia ni la bigarrada colla de pastors el que fa la humanitat de les cançons de Nadal. És, tremolós com una estrella i rosat com una rosa, l'Infant.

Cançons de Nadal, cançons de bressol. Seguiu els viaranys del nostre cançoner, a través de les antigues corrandes. Atureu-vos en les tosques estrofes de les nadales de Riudellots, i en les imatges centenàries que palpiten en el ritme del "Tunc que tan tunc" i de la "Nit de vetlla" i del "Noi de la Mare". Hi sentireu com s'ofega el respir, meravellat del miracle. Repetireu els mots en lloança de la Verge divinament dolça. Veureu amb quin gest tan rendit, els pastors i els reis besen la terra de l'Establia. Però tot es mou a l'entorn del "major lluminar". Rosa, clavell, estrella, sota la penya o en la cova fosca, resplendeix l'eterna claror de l'Infant.

El poble ha ofert a Jesús el seu tresor de tendresa. Com un pastor o com un rei, en aquestes nits de desembre tan clares, plenes d'estrelles i de boireta fina, ha posat als peus de l'Infant de Betlem la seva ofrena. No eren panses i figues, ni tèbies ovelles manyagues, ni mirra perfumada. Però era tot això, viu, en cançons. Cançons tendres, de cor obert de joia i ulls humits de llàgrimes. Cançons de plors i rialles d'infant. La poesia popular ha fet, per a les nits de Nadal, les més dolces cançons de bressol.

"Què li darem al Noi de la Mare?" El "Fillet

de Maria", l'"hermós Infantó", se sent dir Noi. noiet, com un infant de carn i ossos bressat per la seva mare. El poble no ha oblidat mai que l'Infant de Betlem era, tant com Déu, Home. I les mares de tots els temps, vora la llar, la nit de Nadal, mentre a fora "neva i venteja" i els pobres qui sap per quins camins són, canten els versos del Noi de la Mare, i senten en la sang i en la carn de llurs fills l'ombra llunyana d'aquell Infant "ros i blanquet" que va morir per amor a nosaltres. La cançó de bressol, apassionada, generosa, tendra, quan canta l'Infant Jesús ateny una dolcesa sublim. Tots els ocells hi canten, mullats d'una llum molt pura.

SOLVEIG, O LA TRADICIÓ

En aquell drama tan fresc i tan ple de llum, que és com un llac tranquil en la boscúria ibseniana, en aquell "Peer Gynt" llis i espontani, hi ha una escena que no pot llegir-se sense emoció. El protagonista, que ha corregut terres i perills, torna a casa seva, a la cabana de Solveig. Empaitat, perdut irremissiblement, es llença vers la casa. És aleshores que Solveig, la dona amorosa, surt a la llinda, amb el seu llibre de càntics a la mà i pronuncia les dolces paraules de fe i d'amor. Solveig: confiança, treball, virtut. Solveig: tradició.

Mentre Peer Gynt s'abandonava a la follia i el món li era petit i s'entestava, orgullós, a ésser sempre "ell mateix", Solveig esperava l'estiu i la primavera. Passaven les estacions i els anys i ella era allà, amb el seu llibre de càntics i amb la seva trena ingènua i daurada. Peer Gynt era el riu tumultuós, l'esforç desfet, el crit que es perd en l'aire. Solveig el salva.

"On era "jo mateix", en la meva plenitud i en la meva veritat? On era tal com vaig ser marcat pel segell diví?", demana Peer Gynt, ple d'angúnia.

"En la meva fe, en la meva esperança, en el meu amor", respon Solveig. De primer, Peer-Gynt no comprèn. Després, cau il·luminat de joia i de dolcesa.

Diu que Ibsen va escriure aquest drama sense cap finalitat d'argument. Es proposa, en fer reviure les aventures del fantàstic personatge popular, distreure's de la feina que li havien donat altres obres. I, no obstant, a mida que el drama avança, va dibuixant-se més clarament la lliçó. La lliçó de Solveig, la de l'amor que salva el disbauxat, la de la tradició que salva el desarrelat, la de la fe que salva el descregut. Quan Peer Gynt, tocat del raig de sol, crida: "Mare meva! esposa meva! Verge sense màcula", atribueix a Solveig tot de símbols. En la veu pura de Solveig s'hi arrepleguen, com en la de Maria Chapdelaine, totes les veus de la terra.

Ibsen, avesat a treballar amb idees, home que podia posar noms abstractes a tots els protagonistes de les seves obres, no va aconseguir fer amb el "Peer Gynt" un conte de fades, nu de significació. Tant li fa. Millor, encara. El fet és que en les trenes de Solveig i en el seu mirar dolç hi ha tot un món.

El "Peer Gynt" és la creació ibseniana de més regust nacional. La cançó de la noia té la sentor de les herbes i la clara delícia dels "fjords", amb el res de la pineda al damunt. La terra canta en els llavis de Solveig.

El llibre d'oracions a la mà, suscita la greu imatge de l'església i proclama una vida planera i una gran fe. Peer Gynt va conèixer Solveig un matí de festa. Era una noia manyaga, d'ulls blaus plens de llum. La missa l'havia deixada fresca com la rosada a les flors. La religió, la fe dels avantpassats, s'amaga en el llibre de càntics de Solveig.

La terra i la religió de Solveig, que són teves també, són el teu far, Peer Gynt. Corre, corre, que mil perills et sotgen! Com has perdut el temps! Has navegat, has viscut en terres estranyes, has provat tots els plaers; l'orgull et movia. Corre, Peer Gynt, que Solveig et salvarà. Tu ja no hi penses, però ella t'espera i el temps li és dolç.

De tot el que has fet, Peer Gynt, res no en quedarà. S'esborrarà tot com un mal somni. Ja cal que t'apressis a llançar-te als peus de la Noia que de lluny estant vetllava els teus passos. Ella surt al portal de casa seva i et mira amb el mateix somriure d'aquell matí de festa, barreja de primavera i de musica. La lliçó és també la de sempre: Solveig redimeix Peer Gynt, com la Verge va salvar la humanitat.

NOTA SOBRE MISTRAL

A Melcior Font

Conta Frederic Mistral, en les seves "Memòries", un moment decisiu de la seva vida. El poeta tornava a casa, al vell Mas; havia acabat els estudis de Dret a Aix de Provença i s'obria al seu davant, ample i nu, el panorama de la vida. "Vaig arribar al Mas — diu el poeta — a l'hora que anaven a sopar, a la fresca, asseguts a la taula de pedra, sota la darrera claror del jorn.

—Bona nit, tota la companyia!

—Déu te la doni, Frederic!

—Pare, mare, tot va bé... Aquesta vegada sí que he enllestit de debò.

I quan, encara a peu dret, davant tots els mossos, vaig haver contat la meva última suada, el meu venerable pare, sense cap altra observació, va dir-me només:

—Ara, fill meu, he complert el meu deure. Tu saps molt més del que a mi van ensenyar-me... Escull tu mateix el camí que et convingui: et deixo lliure.

—Grans mercès — li vaig respondre.

I allà mateix—aleshores tenia vint-i-un anys—, amb el peu a la llinda del Mas paternal i els

ulls vers les Alpilles, vaig resoldre: primer, aixecar, fer reviure a Provença el sentiment de raça que jo veia anorrear-se sota l'educació falsa i antinatural de totes les escoles; segon, provocar aquesta resurrecció amb la restauració de la llengua natural i històrica del país; tercer, tornar la glòria al provençal amb la flama de la divina poesia".

I ben aviat — afegeix Mistral —, una tarda, pel temps de la sembra, davant els pagesos que cantant seguien l'arada pel solc, vaig acabar, glòria a Déu!, el primer cant de "Mireia".

Aquest vot solemne de donar-se a la pàtria, i reviscolar-la a l'escalf de la poesia, va precedir l'obra de Mistral. Tornava de l'escola, amb una enyorança profunda de la seva terra. Maiana, el poble nadiu, s'aureolava en el seu cor amb un prestigi immortal. El brogit i la joia de la ciutat no havien aconseguit d'arrabassar de la seva ànima els records de la infantesa. A vint-i-un anys tornava a casa seva i es lliurava per a sempre a la terra que l'havia criat; s'hi lliurava en cos i ànima, amb una amor sense límits. "Mireia" és el fruit d'aquesta amor. La poesia de Mistral, escrita, com ell mateix declara, "per als pastors i la gent del mas", és una genial alenada de la seva vida camperola.

Si la vida d'un poeta acostuma a donar-nos la secreta clau de la seva obra, en ningú com en Frederic Mistral van lligades obra i vida. Les "Memòries" de Mistral respiren les sentors dels seus poemes; hi passa el mateix baf de tradició; al fons, immòbil, la mateixa escenografia: Maiana, Arles, el Mas del Jutge, els bons animalons de

Déu i les arbredes remoroses, el riu de la raça, les planes ermes de la Camarga, l'amagat santuari de les Santes Maries. Hi parlen els mateixos personatges: el vell assenyat, contador de llegendes meravelloses; la noia gentil i enamorada, tresor d'ingenuïtat i de frescor; el pastor i el llaurador, el cor innombrable dels camperols treballant la terra o asseguts al voltant de la taula. Llegint les "Memòries" de Mistral, subratllant alguns episodis de la seva vida, veiem com la seva obra és un fruit assaonat de la terra; els personatges dels seus poemes s'han mogut, des de la infantesa llunyana, davant els ulls de Mistral. Els seus sentits han gustat el sanitós espectacle del Mas i la vileta. Mireia és sang i carn de Provença.

Mistral va créixer amanyagat per la tendresa paternal, però fet a les estrebades fortes de la natura. Li plavia de córrer pels conreus, i convivia, de menut, amb els mossos del seu pare; jugava amb marietes i llargandaixos, i alimentava la seva imaginació d'infant amb les narracions meravelloses de poble. La vella Renaude li contava les malifetes de l'Esperit fantàstic i, de nit, somiava que el perseguia el llop. Mistral conta totes aquestes coses a les seves "Memòries", amb una mica de melangia, enyoradís encara d'aquells temps, espessos de tradició i de llegenda. La seva obra poètica és plena de reminiscències d'infant; els dies viscuts al "Mas del Jutge" lluen sovint entre els versos de Mistral. Aquests dies més tendres són el seu origen; es fa gran, i el seu pare el tanca en una escola, després al pensionat de M. Millet, a Avinyó, on Mistral passa la nostàl-

gia dels catorze anys i d'on escapa per tornar al Mas. És, en fi, a Aix on comença i acaba els seus estudis de Dret. A vint-i-un anys, torna, i comença la seva obra. En un recó del Mas, en tracte continu amb els pagesos i les terres, escriu el seu poema immortal. Tot el que ha vist i ha sentit entre els pedruscalls i les garrigues durant els anys de la seva infantesa, cremarà amb la flama lírica que l'arbora.

La veu clara i sortosa del poeta de Maiana duu, per contrast, el record de Leopardi. L'un és el poeta de la fe, l'altre el nàufrag de l'escepticisme: l'un canta la dolcesa del món, l'altre la nega mentre el dolor li estreny el cor. Mistral es mou a impuls d'un sentiment religiós; Leopardi, solitari, irresolut, desfet de pessimisme, franciscà esgarriat per la malaltia, plora la fugacitat de la joia. També Leopardi, d'infant, havia jugat amb els animalons de Déu i amb les herbetes del camí, però "els estels de l'Orsa que espurnejaven sobre el jardí patern" són lluny, emboirats i inassolibles.

Mistral creia. Creia en la gent del camp que omplia la seva finestra de cançons fortes. Creia en la seva terra i en Déu.

La prometença feta als vint-i-un anys, dret a la llinda del Mas, va complir-se. La història de Mireia i de Vicents, dita en els versos del poema, és amarada d'alè de Provença. De cop i volta, amb el cant de Mistral, sense alçaments polítics ni renaixences col·lectives, torna a flamejar la brasa esmortuïda d'una llengua vella. Si Mistral hagués nascut a Catalunya — ha dit un dels nostres escriptors —, el seu rastre hauria estat, en

la nació, més perdurable. Mistral va néixer en un país infinitament més desnacionalitzat que Catalunya i no va trobar, al darrera seu, un poble en marxa. La resurrecció de la llengua va ser, allà, massa sobtada, i avui llangueix altre cop. Però "Mireia" és la glòria que Mistral somiava per a la seva parla nadiua.

Mentre el solitari de Recanati negava Déu, Mistral, encès de fe, el cantava pertot. La història de Mireia és una història cristiana, coronada amb la narració miraculosa de les Santes Maries. En havent-la oït, Mireia, "benaurada, màrtir d'amor, i verge", morirà. De res no valdran els plors tardans del pare ni els sanglots apassionats de Vicents. Els pobres adolorits es desesperen, mentre a l'església ressona la pregària que demana, per a la gent mesquina d'aquest món, la regalada manyaga de la pau.

La inefable melodia de les oracions plana damunt la lírica de Mistral. Tota la seva infantesa crèdula hi viu, encara. Mentre Leopardi es perdia en la cruel buidor d'un món sense Déu, Mistral creia i pregava, humil com un camperol avesat a guaitar sense neguit els cims i les estrelles.

EL SENTIMENT TRÀGIC DE LEOPARDI

A Joan Crexells

Leopardi, fill d'un segle escèptic i dolorós, va veure brollar la seva lírica damunt l'ànima esqueixada per una inacabable baralla. És una lírica contradictòria. Ningú no ha estimat tant la seva pàtria com Leopardi, s'ha dit, i ell va cantar-ne la caiguda. El seu cor era encès de passió, i cap dona no va acariciar-lo. La natura que el poeta havia mirat amb ulls dolços i humils, esdevenia inconstant i oblidadissa, servent només de la "regina felicitat". "Sent Déu dintre d'ell — ha escrit De Sanctis — i el nega en el món; ama tant la virtut i la creu una il·lusió; és ardent de llibertat i l'anomena somni; miserable contradicció d'on ha eixit una poesia única, imatge dantesca d'una edat fèrria en la qual, opresos per mals intolerables, l'esdevenidor va enfosquir-se al davant nostre i vàrem perdre tota fe, tota esperança; d'una breu edat que ja fóra oblidada en la immensa història humana si no visqués immortal en aquestes poesies".

Aquesta és la glòria i la dolor de la lírica leopardiana: contradicció sagnant, sentiment tràgic

de la vida, que diria l'espanyol Unamuno. La fumera pessimista que envaïa Europa sura gairebé sempre damunt els Cants de Leopardi. És la part prosaica i dogmàtica de la seva obra. La poesia veritable cal cercar-la, no en aquells postulats escèptics, no en la negació acerba de la natura i dels homes, sinó en la lluita aferrissada entre el pensament i el cor, entre el record invencible i l'esperança moribunda; cal cercar-la en el "contrast de veritat i de bellesa" que presideix l'obra poètica de Leopardi.

De Sanctis, que havia compartit amb el poeta les decepcions i les tristeses de l'època, assenyala en la poesia de Leopardi una part prosaica "representada per ell mateix". "És en l'expressió — diu — de les seves idees individuals". És el Leopardi pseudo-filòsof del pessimisme.

"La filosofia, en quant optimista o pessimista — ha escrit Benedetto Croce — és sempre una pseudo-filosofia, per a ús particular". "La filosofia estricta i seriosa no plora ni riu, sinó que recerca les formes de l'ésser, les activitats de l'esperit". Leopardi havia donat forma de pensament a la seva "desesperació violenta i condensada". Això era tot.

No és aquest l'aspecte més humà i suggestiu de Leopardi. Aquell segle que li dictava paraules d'incrèdul ha passat per a sempre més. Aquella malaltia que desfeia la carn i els ossos del solitari de Recanati i li feia veure el món amb ulls que volien ser desdenyosos, va acabar ja la seva feina. Cal considerar, en l'obra de Leopardi, no les proses de circumstàncies sinó els trossos res-

plendents d'emoció i de dolor, tenyits d'una enyorança irresistible, sanglotants de sentiment tràgic. Lla on el contrast entre l'amor i la mort, entre la natura immòbil en la seva joia i l'home malalt sense remei, fa espurnes roents, és lla on Leopardi ens ofereix la seva autèntica obra de poeta.

Els records punyents que fan més dura l'aflicció, un amor sense esperança, una visió elegíaca de la natura, heus aci tres notes característiques del Leopardi emocionat i pur.

El record l'acompanya pertot. És un record de dies millors, de quan el cor bategava en el pit amb la dolcesa del primer amor. Aleshores el món anava sempre vestit de festa i tot eren cançons i rialles. Ara, en canvi, el poeta, a la flor dels seus anys, veu com tot li és cruel a l'entorn. A estones, però, no pot estar-se de somriure i d'obrir els ulls àvidament davant "la faç d'una gentil donzella" que puja, matinet, la costa solana, o vora les taciturnes plantes que coronen un llac. El seu cor batega d'amor a la natura, mentre el pensament vessa al seu damunt tots els dicteris.

Leopardi estimava la natura com un malalt estima la vida, encara que demani la mort. "Oh, natura, natura, per què enganyes tant els seus fills", crida desesperat. Però no pot oblidar que altre temps l'estimava i que "ja l'havia beneïda". Per dessota les paraules d'odi traspua la vella benedicció com una pregària franciscana.

És sorprenent la tendresa amb què l'home dolorós i amargat es commou davant la natura. Aquesta emoció viu entre els seus versos i els fa immortals. Tothom que hagi llegit Leopardi recordarà

aquell dolcíssim indret de "La vida solitària" on és invocada la lluna:

Oh, cara luna al cui tranquillo raggio danzan le lepri nelle selve; e duolsi alla mattina il cacciator, che trova l'orme intricate e false...

O la fresca visió acolorida de la calma després de la tempesta. La clariana trenca per ponent i el riu és clar en mig la vall. Torna el remoreig i l'alegria i el Sol somriu damunt les teulades.

Aquestes aparicions de la natura entre les queixes de l'home posen una aurèola de llum inefable a les poesies de Leopardi. No hi fa res que sovint la natura s'emboliqui amb un vel de melancolia. És que el poeta la veu lluny, fora de l'abast de la seva mà, i l'amor esdevé enyorança, o per dir-ho en altres paraules, sentiment tràgic del paisatge.

EL PLOR D'EN PEP VENTURA

A Martí Esteve

Diuen que En Pep Ventura visqué en una època de plena decadència: la sardana havia esdevingut una dansa d'estrets límits geogràfics i es perdia, a més a més, sota la inspiració insubstancial dels motius d'òpera italiana. Aleshores, tot d'una, ve un home humil que anima la nostra dansa amb l'alenada del paisatge i de la cançó popular. Aleshores ve En Pep Ventura i interpreta "El cant dels ocells", per exemple, i escampa el tresor preciós de les seves melodies.

Hom assenyala sovint la feble estructura de moltes sardanes d'En Pep, i algú parla àdhuc d'una tècnica fallada. Però, no és precisament aquesta diàfana ingenuïtat del músic, aquesta poca complicació dels seus temes, el que fa més evident el miracle? En la tenora d'En Pep, Déu posà la remor de la nostra mar i les herbes de les nostres muntanyes. Les melodies d'En Pep Ventura rajaven inconscientment definitives. En elles bategaven les colors i les línies d'un paisatge: hi havia tot l'Empordà emboirat de melangia o resplendent de claror.

Sembla com si en la seva vida empordanesa

quotidiana, En Pep Ventura recollís tresors inexhauribles de sentiment i de gràcia. Imagineu-vos el mestre sota els porxos daurats de Castelló o embolcallat de la llum de Perelada. Imagineu-vos-el animant la tenora prop del Mas Ventós, amb la mar de Roses lla baix, o al Port de la Selva, arredossat a l'ombra de Sant Salvador, guaitant la mar amansida pel parpelleig de Venus. Comprendreu que l'ordre, l'emoció, la color i la gràcia de l'Empordà eren el doll meravellós que cantava en la tenora del mestre.

Dolç paisatge empordanès! Dolces tonades: eternes com la cançó del caragol marí! Un home va agafar-vos amb el seu gest creador i us ha lliurat a tots els catalans. La sardana ha trobat, amb l'obra d'En Pep Ventura, sentit nacional.

Amb un esforç amorós un home va incorporar un paisatge, va traduir-lo musicalment. I amb aquest paisatge va fer vibrar amb extremituds humanes i actuals la vella tradició. Escolteu "El cant dels ocells", o el "Totes volen hereu", o el "Toc d'oració" i endevinareu la tradició i el paisatge encarnats per un home genial, dramatitzats pel seu temperament. Talment un nou Sant Francesc, En Pep Ventura parla amb els ocells i amb totes les coses naturals.

Fóra molt interessant intentar de reconstruir la vida del mestre. Una biografia d'En Pep Ventura, on fos recollida la seva activitat de cada dia, on fossin contades les pures anècdotes de les seves caminades per l'Empordà.

Mentrestant suscitem la imatge del mestre plorós. Recordem el plor d'En Pep Ventura, quan to-

cava la tenora damunt l'empostissat d'una plaça de poble. Tothom sap aquesta llegenda del músic que plorava en interpretar les seves sardanes. Plorava de pura emoció? Era la força del paisatge que el feia esclatar en llàgrimes? Era la dolça fusió de la dansa i del cant amb la llum?

Valdrà més que veiem en aquest plor la joia de l'home que crea. En Pep Ventura potser pressentia que aquells porxos i aquelles pedres i les corbes dels monts llunyans, prenien una nova vida amb l'alè de la seva tenora. En el plor d'En Pep Ventura, recreador de paisatges, hi havia alhora la fecunda dolor de la mare i la inefable joia paternal.

"LES VEUS DE LA TERRA"

Quines són aquestes veus que menen els personatges del drama de Josep Maria de Sagarra? Són aquelles veus tèrboles que cridaven i udolaven i aclamaven el comte Arnau en la seva cursa esfereïda? Són les que lligaven dolçament Maria Chapdelaine a la plana nevada voltada pel bosc aspriu? Les veus que Josep Maria de Sagarra ha situat, pregones, greus, fortes, al fons del seu drama, semblen alhora moridores i eternes, surten del fang i a estones les creurien fressa d'àngels. Diuen a l'orella de l'espòs traït paraules d'orgull i de passió amorosa, i posen davant els ulls de l'esposa infidel un senyal d'esperança.

"Les veus de la terra" són el cor tàcit de la tragèdia. Esguardeu la flama que arbora l'home befat. Compadiu l'abandó i la misèria de la dona que fugí. L'autor, poeta, ens els mostra sotmesos a una fatalitat inexorable: les passions es mouen tal com volen "les veus de la terra". És una llei trista i joiosa, però inflexible. Josep Maria de Sagarra ha fet un drama d'alenada grega. Déu sembla absent del cor dels personatges. Al damunt d'ells mana, pobra divinitat, la terra.

En cap de les seves obres teatrals anteriors Josep Maria de Sagarra no havia il·luminat amb la

seva lírica un problema tan humà i tan ample. "Les veus de la terra" són lluny de les plàcides comèdies d'inspiració gairebé pitarresca, i més lluny encara d'una sota molts aspectes lamentable literatura patriòtica; entre els crits ferotges i els sanglots i les llàgrimes dels homes que es mouen a "Les veus de la terra" hi ha, nu i palpitant, el problema de la felicitat, que esdevé més anguniós, és clar, en les ànimes més turmentades.

Heus aci dues pobres ànimes doloroses: Andreu i Francisca. Andreu és l'espòs fidel, però rígid i barroer que no ha sabut conquistar el cor de la seva companya. Francisca un dia es deixa endur del desvari i fuig amb un malvat que l'abandona, amb un fillet moribund, a la ignomínia d'un prostíbul. La casa pairal, mestrestant, amaga una ombrívola tristesa. El marit pateix, enyorat i befat, desfet d'amor i d'ira. La dona, que ha pogut escapar al parany del més vil deshonor, no té altra esperança que tornar a casa seva, a pagar el seu pecat sota les mans venjatives.

"Les veus de la terra" atien la rancúnia del marit, i unes altres veus que vénen també de la terra, però que canten entre les verdes espigues dels camps i en les pedres velles del mas, criden amorosament Francisca.

Josep Maria de Sagarra ha plantat en escena els seus personatges, els ha fet plorar de dolor, els ha fet vibrar de luxúria, els ha fet tremolar de còlera i de vergonya. Una negra nuvolada s'abat damunt llurs vides esgarriades. On és la clariana de la felicitat? La felicitat pot ser l'oblit o el perdó. Per a un cristià la felicitat és el Pare Nos-

tre. Els personatges del drama de Josep Maria de Sagarra no sentiran mai més, a frec de pit, els batecs de la felicitat. Són orbs a la llum immaterial. Els eixorden "les veus de la terra". Les estrelles simbòliques que els dissortats voldrien abastar són lluny, inassolibles. En la tragèdia de Josep Maria de Sagarra, home i "humus" és el mateix. Un grapat de pols, sense l'alè de Déu. "Les veus de la terra" tenen un acabament escènic que, en la intenció de l'autor, deu vorejar el misticisme. Ha volgut traduir, fent-lo viure a l'escena, el miracle que el vell oncle, iHuminat, demana a Sant Aleix: el prodigi que endolceixi el cor dolorós d'Andreu i el faci perdonar. L'espectador espera un buf de miracle que idealitzi la trista aventura. Durant els quatre actes ha vist com els personatges mostraven llur misèria sentimental, amb aquell indiscret excés dels personatges de Josep Maria de Sagarra; l'home i la dona han aparegut com uns manyocs de nervis i pell i venes. Terra, fang, pols. Francisca parla del seu cor amb un cruel objectivisme: "aquest trosset vermell que es mou dins les costelles" — exclama si fa no fa—. Som a quatre passes de l'escepticisme materialista de Bartrina.

Al marge de la trista història de passions, l'oncle Aleix esguarda el cel i posa el seu esperit damunt l'esgarrifosa barreja. Demana al sant de l'ermita la gràcia d'un miracle. El perdó, a la fi, posarà sobre els cors llatzerats una aurèola de llum? Els nervis i la sang i la pell amagaran un espurneig d'eternitat? No, ai las! És endebades que l'oncle Aleix, en trobar abraçats els esposos

proclami el "miracle"; és endebades que ho cregui així l'autor. Andreu s'ha sentit més obedient als crits de la sang que a l'imperatiu cristià del perdó. Anava a escanyar la dona, i les mans se li afluixen. Ha reconegut els ulls que havia besat tantes vegades; ha reconegut la "seva dona". L'estima per aquells ulls i perquè és la seva dona. On és el prodigi, no el miracle, del perdó? No sentiu com manen, al fons del fons, les nits d'insomni i l'orgullós gest dominical?

És un acabament molt humà. Sant Aleix miraculós és lluny, lluny, però, en la blanca ermita. En els cors d'Andreu i Francisca canten, més fortes que mai, "les veus de la terra".

DEL POLIZIANO A GOETHE

A Josep Obiols

Ha dit Carles Riba que "la cançó lírica ha estat la flor de tots els renaixements". No cal sinó seguir-los. Del Poliziano a Goethe, a totes les terres, a través dels segles, la renaixença es tradueix en cançons. La lírica, de cara a l'antiguitat, agafa un sentit més estricte que l'acosta a la inefable dolcesa musical. Quin món, però, allunya Goethe del Poliziano! En la selva de la cançó lírica, són dues altes fites diverses. Entre les "canzone" del Poliziano i els "lied" de Goethe s'alcen tres segles febrosos. La humanitat ha esdevingut més greu.

Agnuolo Poliziano, company de Lorenzo de Medici, cortesà, amic del bon viure, és la més fidel expressió del seu temps. Cantà en una societat despreocupada i sensual. De Sanctis la descriu en la seva "Storia della letteratura italiana", i n'assenyala els trets essencials: "una profunda indiferència religiosa, moral i política, de la qual veiem l'albada en temps de Boccacio, ha arribat a tal punt, ara, que és costum i hàbit social, i es manifesta amb una franquesa que avui sembla cinisme". El món antic obre la seva nuditat, i Ve-

nus, la dea foragitada, mostra de bell nou les seves gràcies eternes. En aquest retorn al món antic, en la Itàlia del cinccents, Agnuolo Poliziano compon els seus poemes. Es la meravella d'"Orfeo", la faula lírica de tan clara beutat; són les "estances" divinament tallades; són, en fi, les cançons. Tot plegat no fa sinó reflectir com un llac extàtic el seu temps. Plana, per damunt de les pedres precioses dels versos, la magnífica buidor d'aquelles hores. "El Poliziano — diu De Sanctis, amb àgil justesa — tenia un exquisit sentiment de la forma en la plena indiferència de tot contingut. El temple era buid: hi entrà Apollon i l'omplí d'imatges i harmonies".

El temple era buit, ben cert. Heus aquí les cançons del Poliziano. Heus aquí aquella cançó de maig:

Ben venga maggio,
e il gonfalon selvaggio,

i aquella balada tan fresca i acolorida:

I' mi trovai, fanciulle, un bel mattino
di mezzo maggio in un verde giardino.

Els versos són verds i daurats, amb un verd de prada humida, amb un daurat olímpic. Bell temple! Potser mai la paraula no ha arribat tan a prop de la música com en aquestes "canzone a ballo", d'Agnuolo Poliziano. El sentiment de la forma segella els versos amb una alta perfecció. Però el temple és buit! És endebades que amb els mots

impecables el poeta vulgui expressar el dolor, l'enyorança, la desesperació, l'embriaguesa amorosa. El vers, de tan perfecte, fa una angelical remor d'ales, però, a sota, no hi bat el vent de la passió. És, ben al contrari, el mateix panorama sempre, i la mateixa moralitat sempre; al fons, immòbil, com un paisatge mort però tenyit de colors paradisíaques, el jardí primaveral, o el prat florit, o les verdes herbes del maig en les blanques mans d'unes pastoreles d'idilli. La lliçó, per l'esperit indiferent a tota angúnia religiosa, no és altra que la fugacitat de les coses plaents. Si Ronsard aconsella de collir tot seguit la rosa de la vida, Poliziano cantarà

Chi è giovane e bella
dhe non sie punto acerba,
chè non si rinnovella
l'età, come fa l'erba:
nessuna stia superba
all'amadore il maggio.

o bé, amb paraules més semblants a les de Ronsard: "fanciulle, mentre è più fiorita — cogliam la bella rosa del giardino".

Calia que passessin tres segles, i que la humanitat sortís de la seva feliç indiferència, per arribar als "lied" humanissims de Goethe. És singular l'espectacle del poeta vessant en els seus versos tota l'ànima bategant. L'ambició d'una forma perfecta no desfigura els sentiments que han de viure-hi a dins. Ben al contrari, la cançó — recordeu les de Goethe — estreny en paraules el

món de les confidències. Goethe mateix digué que ningú no es confessa volenterosament en prosa, i en canvi "hom s'esplaia sovint sota la rosa, en el secret boscatge de les Muses".

El que era en Poliziano extàtic, immutable, apollini, ha esdevingut, simplement, humà. La malenconia, la joia, la tristesa, l'enyorança, que viuen en els "lied" jovenils de Goethe, tenen alè d'humanitat. De Sanctis constata en el Poliziano que en les seves cançons "la natura ja no té aquell no sé què que us fa pensatius i us pren en una dolça malenconia; ja no sou en el regne dels misteris i de les ombres, en el regne musical del sentiment: sou en el regne de la imaginació". És la natura estúpidament bella, sense cap esperit que la mogui. És la Natura-Venus. En els "lied" de Goethe, en canvi, guaiteu com la terra tremola sota la mà de l'home, guaiteu com el verd jardí de maig s'ajup sota el pes de les estacions sentimentals. En les cançons de Goethe, com en tota la lírica moderna, la natura ha estat definitivament guanyada pel poeta, sotmesa a les seves volades i lligada a les seves defallences. El poeta, amb el sentiment que li sobreïx, emplena el "temple buit" de la forma i els palaus del món exterior.

Poliziano, Goethe, belles fites oposades! En llurs mans han florit, dictades per èpoques distintes i per distintes maneres d'esguardar la vida, les cançons més pures que s'han escrit mai. Potser totes les cançons caben entre Goethe i el Poliziano, com un enfilall de gallarets entre dos màstils alterosos.

LES AMORS DE CARLYLE

BIBLIOTECA DE CATALUNYA

S'ha parlat sovint de publicar l'epistolari d'algun dels nostres homes més assenyalats. Maragall, sobretot, que escampava en una correspondència vasta i llarga els fruits de les seves meditacions i dels seus neguits de tota mena, demana un epistolari que reflectiria els caires amagats, preciosos, vius, de la seva ànima. Sembla que els seus fills estan a punt d'emprendre aquesta tasca. Caldrà agrair-los-ho. Les lletres d'un gran poeta, com les d'un savi, poden ser la seva millor biografia.

Cada vegada que se suggereix entre nosaltres una idea semblant, salten, amb viva resplendor, davant el nostre record, les lletres d'alguns homes ilŀlustres; aquelles colŀeccions atapeïdes de prosa, on, de tant en tant, sota els detalls balders o els grisos incidents de la vida quotidiana, munta la fumera d'una flama amagada o esclata la passió ofegada amb heroisme. Recordem les lletres de Mazzini que obren de bat a bat l'ànima turmentada i encesa del conspirador, o aquell epistolari amorós de Carlyle, que desfeia les acusacions d'una falsa biografia.

Pocs llibres anecdòtics tenen l'interès literari i humà de les lletres d'amor de Carlyle i de Jane Welsh, la seva estimada. Els hereus del savi de

Chelsea, en aplegar-les en volum, van voler apagar el ressò d'una obra falsa. Caryle "fou desconegut i traït pel seu darrer amic. El seu biògraf, Froude, ens n'ha deixat una biografia inversemblant". Els editors de l'epistolari amorós de Carlyle creuen que "aquesta correspondència és la seva millor biografia".

És la biografia d'un home ardent i genial, sensible, idealista, que s'acusa, sedent de perfecció com era, de defectes gairebé imaginaris. Aquestes auto-acusacions de Carlyle, aprofitades per temperaments fantasiosos, varen servir de base a la llegenda que durant més de vint-i-cinc anys va posar a l'entorn del savi de Chelsea, instaurador del culte als Herois, una aurèola de crueltat i d'ignomínia. Per què ressuscitar la història d'una vella polèmica? Froude, amic i deixeble de Carlyle, inspirat per una figura femenina, Geraldina Jewsbury, estranya amiga de Jane Welsh, la que fou esposa del savi, llença al món, sota els aspectes de crònica desapassionada, una llegenda que enterboleix la pura memòria de Carlyle. L'autor de "Sartor Resartus" hauria estat, segons el seu biògraf, un home violent, agre, cruel, i Jane Welsh, l'esposa condemnada a una vida de sofriments i martiri, sacrificada a les ires del seu marit i vexada amb la seva infidelitat. Les acusacions de Froude varen trobar aviat respostes documentades. La millor resposta, però, diuen els editors de les lletres amoroses de Carlyle, hauria estat la publicació de la seva correspondència. Això sol "hauria evitat vint-i-cinc anys de polèmiques ferotges i d'imbècils malentesos".

Les lletres d'amor de Jane Welsh i de Carlyle són la història d'una passió. Totes les amors de Carlyle viuen en aquella noia blanca i fina, de cabell arrissat, de front ample, pensatiu i malaltís, aquella Jane Welsh que una miniatura de l'època representa amb la flama dels seus grans ulls negres endolcida per un somrís burleta. Era la dona que Carlyle havia somiat, lectora de Byron i de Mme. Stael, idealista i preocupada. Carlyle apareixia davant els seus ulls com l'amant i el savi, alhora. Era l'home que l'havia salvada "d'un estat de misèria mental indescriptible" — escriu ella mateixa en una de les seves cartes —. Carlyle, ensems, veia en Jane Welsh la més intel·ligent de les dones i pressentia per a ella una glòria durable.

Les pàgines de l'epistolari de Carlyle són plenes d'aquesta mútua admiració. Carlyle apareix, de primer antuvi, com el mestre que dirigeix les passes d'una noia frívola, però ben aviat, a despit de la ironia persistent de Miss Welsh, les lletres van amarant-se d'una tendresa que esdevé passió.

És singularment interessant, en aquest epistolari, la figura de Miss Jane Welsh. Noteu, des de les seves primeres lletres, l'agudesa, la finor, la ironia, però també el bon seny i la devoció de l'estimada de Carlyle. S'acusa sovint de lleugeresa, però Carlyle li retreu, tan sols, un "desordenat amor a la glòria". Jane Welsh, admiradora del savi de Chelsea abans que enamorada, vol ser austera i forta. És una dona amb ideals, que ha trobat en Carlyle un ideal gairebé sobrehumà.

L'epistolari amorós de Carlyle i la seva estima-

da agafa cinc llargs anys, de 1821 a 1826. De la primera lletra (després d'una sortosa visita a Haddington, on conegué Miss Welsh, "una tarda assolellada d'estiu") a la lletra final, escrita una setmana abans de les noces, aquest epistolari és ple d'esclats sentimentals, de reflexions assenyades, àdhuc de rialles finament burletes. Totes les amors de Carlyle són en aquest epistolari de cinc anys.

La llegenda bastida per un deixeble imaginatiu va llançar damunt Carlyle una taca infamant. Al cap dels anys un recull de lletres desfeia la llegenda de desamor i crueltat del savi. En elles, la figura pensativa, burleta i fràgil de Jane Welsh — amb la cella ben dibuixada i els rulls negres damunt la nuca — apareix amanyagada amb les flors del més alt amor.

JOSEP SEBASTIÀ PONS

De vegades, tornant de Cadaqués al Port de la Selva per l'aspra costa de Torrelló, deixant enrera el fonoll del camí i l'estepa florida, la pàl·lida claror llunyana d'un far, movent-se com l'ala d'un molí, ens parlava del Rosselló. Més enllà de Cap Cerbera, una línia dissortada partia en dos trossos una mateixa terra. De dies, les muntanyes blavenques, clapejades d'ombra, del Cap, semblaven cloure el nostre paisatge. Però, al vespre, aquella lívida fulgor que batia la mar projectava damunt el nostre cor les torres glorioses de la Catedral d'Elna i encenia l'enyorança de la passada grandesa. Colliure, Port-Vendres, Banyuls, ajaguts vora la mar catalana, pastats amb el mateix fang dels nostres pobles!

Un poeta ha dit, amb els seus versos, potser sense voler-ho, la indestructible unitat que acosta les terres catalanes. Ho ha fet, simplement, evocant un paisatge i una tradició. El poeta és Josep Sebastià Pons, rossellonès, d'Illa. El paisatge animat amb "el doble alè dels vents de muntanya i de mar", es bressa a la falda del Canigó i de l'Albera.

Esborrona de pensar que les oliveres i els xiprers, i el pedrís de la plaça i els sants de l'ermita que viuen en el paisatge de Josep Sebastià Pons,

són els mateixos arbres i les mateixes pedres i les mateixes imatges del nostre país. Aneu obrint el tresor que tanquen els versos terrals de J. S. Pons: és un retaule pintat amb colors fortes i delicades. Tot tremola com en un somni daurat. La visió del poeta espurneja de llum, però és quieta i esponjosa com una fumerola de llar en fer-se fosc, quan toquen les campanes per l'oració de la tarda.

La poesia de Josep Sebastià Pons és així, lluminosa i recatada. Els seus moments de lirisme més pur tradueixen una joia miraculosa; revé al seu cor el passat, sense melangia. Quan ve Nadal, tornen els somnis d'infant, sense brumes; i en la clara nit de lluna, "nit santa", diu a l'esposa: "me sembla que encara ets la meva promesa". Quina divina transparència té el record! És net, retallat, en l'aire vibrant de la nit.

Aquest recordar sense melangia significa un fi sentit de la tradició. Josep Sebastià Pons manté sempre aquella emoció religiosa que dictava a Josep Maria de Sagarra el més bell dels seus poemes: "Chora". És un poeta fidel, instintivament arrenglerat en els rengles de Mistral.

Mistral voldrà dir sempre, en poesia, la fe, així com Leopardi vol dir la tragèdia, la lluita infinita, el trasbals d'un esperit que es nega en el dubte, Josep Sebastià Pons és dels primers. La seva fe, nascuda a l'ombra dels bons arbres i sota la llum de l'estelada, és una fe primària, joiosa. La seva religió no és ben bé sinó un sentit religiós del paisatge, és a dir, una consciència de la tradició.

Josep Sebastià Pons ha comprès, amorós, la se-

va terra. Ha vist la vella en el pedrís, ha amanyagat amb l'esguard l'olivera platejada i la "caputxa blava" de la viola, ha escoltat les cançons dels infants i coneix l'Albera sota la pluja i sota les flors. S'ha aturat, piadós, davant la tosca imatge que vetlla dalt del cim: ha parlat amb el pastor i l'hortolà, fidel a la lliçó de Mistral, i ha cercat, en fi, escorcollant-la, el secret batec de la terra. La terra, amb el lledoner i la riera i la minyona gentil, "la terra i tot el que s'hi cria", heus ací el suprem delit de Josep Sebastià Pons. Ella dulcifica les angúnies i les enyorances, ella uneix "el present al passat". La mateixa mort, esguardada de cara a la terra on Déu ens va fer néixer, no és, segons el poeta, sinó un dolç repòs:

la vida s'escola,
com en una tarda de serenitat,
un ocell que vola
es fon en un cel tot transfigurat.

Les coses són avui allà on eren ahir:

Abans, com avui, la mateixa font,
dòcil i serena,
rajava pels avis, i donava al món
sa mairal ofrena,
i la nit d'estels descansada son.

El poeta s'ha lliurat a la terra, en un impuls panteista, i troba en la durada del fang la seva immortalitat.

Josep Sebastià Pons, religiós, no és, però, un

poeta cristià. El poema titulat "Davant del Crist" és molt significatiu. El Crist que ell imagina és dolorós i nega "la bellesa de la vida". En el paisatge de Josep Sebastià Pons, animat encara per les divinitats paganes, percudit per les clares rialles de les nimfes i les tonades de Pan, la faç severa del Sant Crist és un principi d'angúnia. Tot el sentiment religiós del poeta, sentiment que neix i mor en el fang de la terra, trontolla, desesperat, davant el Déu "clavat i lívid". És aleshores que el poeta obre i escampa sota la Creu la tendra florida del món:

Ha coronat la primavera
tots els abrets d'un somni clar;
és de violes nostra mar,
és de cristall la nostra Albera.
La boixerica, vora els cims,
obre sa porpra; al pasturatge,
salta amorós l'isard salvatge...

Josep Sebastià Pons, panteista, no sap que la terra és bella perquè hi ha bufat l'alè de Déu. I, recreador del paisatge, místic del paisatge, ha deturat el fil invisible de la tradició en el temps d'una natura pagana. Li cal, encara, que el "Crist dolorós" li digui el secret de la joia perquè el paisatge, tan bell, esdevingui als seus ulls transcendental.

NOTES AL "PAQUEBOT TENACITY"

A Marià Manent

EL POETA VILDRAC

L'any 1920, apareixien els "Cants del desesperat". Eren una obra de la guerra. L'"unanimisme" de Vildrac, procedent d'aquell alè vigorós i optimista de Whitman, esdevenia una cosa punyent.

Tota la dolor de la guerra, tota la nua crueltat de la guerra, vivia en aquells versos dolorosos i nus. Versos pelats com un os, però amb tota la molla d'un os. Crits de desesperació, gemecs d'angúnia. El record de les hores de pau davant la realitat de la lluita, els homes i la natura desfets a canonades, són el motiu d'aquesta lírica de Charles Vildrac, sòbria, dita a mitja veu, com si la dolor li escanyés les paraules a la gola, com un franciscà amargat. Veu les branques i les fulles dels arbres arrencades per les bales, i amaga la cara contra els brins d'herba, que són "clemència de la terra", "esperança invencible, que reneix de la cendra i travessa la neu".

Però la guerra l'avergonyeix i l'aixafa. Tant-

debò hagués estat — diu — el primer soldat caigut el primer dia de la guerra.

EL LLOT DE LES TRINXERES

Aquest mateix esperit dels "Cants del desesperat" viu en les escenes del "Paquebot Tenacity". És l'obra d'un home que ha fet la guerra, vet aquí. La comèdia on un home que ha arrossegat el seu cos durant quatre anys pel llot de les trinxeres, diu les seves paraules d'incredulitat, mostrannos uns personatges que es deixen endur pels esdeveniments, sense resistència. El fang i la misèria de la guerra han entelat de tristesa els ulls de Charles Vildrac, que ens ofereix en els tres actes del "Paquebot Tenacity" un panorama ombrívol del món i de la vida, espurnejat d'esquitxos resplendents, freds i incisius de poesia.

UNA HISTÒRIA AMARGA

El panorama és aquest: una taverna d'un port del Nord de França, homes del moll i de la fàbrica, baf d'alcohol i fons de vaixells. Aquest ambient volta l'acció: dos homes que han fet la guerra arriben a la taverna. L'un, Ségard, és un sentimental. L'altre, Bastien, creu ésser un home d'acció. Tots dos, al cap i a la fi, gent dissortada. Un vell definidor, Hidoux, que ve a ésser, com ha

dit molt bé En Sagarra, "el cor de la tragèdia", veu l'un com un tap de suro que les aigües s'enduen avall, i l'altre com una fletxa de penell que gira.

Ségard s'enamora de Teresa. La mira tímidament, sense gosar dir-l'hi. Teresa és la mossa d'hostal, una noia primària que veu del taulell estant com passen vaixells i tracta a peu pla amb tot el miserable de la vida.

Bastien, en canvi, veu la noia a l'abast de la seva mà i no vacilla. La sedueix i fuig. El paquebot "Tenacity", que havia d'endur-se'n els dos amics al Canadà, traginarà només el cor fet malbé de Ségard.

La taverna s'anima, de bon matí, i les remors del port apaguen els senyals de la tragèdia.

UNA OBRA OBJECTIVA?

Aquesta és l'acció del "Paquebot Tenacity". Al seu entorn, Vildrac ha brodat una cantarella de desesperació i d'escepticisme. El vell Hidoux s'encarrega d'anar accentuant els caires més tristos de l'argument amb la seva paraula d'embriac descregut i bo. Tot és igual, ve a dir. La vida és trista. Tant li fa que passi una cosa com una altra, si els homes són sempre els mateixos!

Aquests comentaris de Hidoux fan encara més ombrívola l'obra, i fan que, en acabar-se la representació, quedem una mica atuïts, com sota el pes d'una fatalitat oculta i inexpugnable. Aleshores

és possible que se us acosti un amic i us digui: Aquesta és la realitat autèntica. El món és així. El "Paquebot" és una comèdia objectiva.

Que el món sigui així és molt relatiu. Que el "Paquebot Tenacity" no és una obra objectiva, és evident. En els tres actes de la comèdia, encesos de lirisme, hi ha una interpretació personalíssima de la vida. Vildrac és un poeta que veu el món a la seva manera. En intentar reproduir la realitat no ha fet sinó donar un argument a la seva desesperança.

No és una obra objectiva, el "Paquebot Tenacity". És una obra tendenciosa. El drama d'aquella taverna marinera no és l'aventura de cada dia i de cada país. La misèria moral dels protagonistes de la comèdia de Vildrac és la d'uns homes enfollits per la guerra. L'abandó de Teresa és la d'una dona sense defenses.

MARIA CHAPDELAINE

Aquestes defenses es diuen tradició i religió. Es diuen, en un mot, cultura. Cau la dona indefensa, lliurada al seu instint. Cau Teresa sota la voluntat del primer audaç que la desitja. Però, cal adonar-se que un tipus de dona més humà que Teresa, mossa d'hostal, és el de Maria Chapdelaine. Maria Chapdelaine, l'heroïna de Louis Hémon, és la fidelitat a la raça i a la terra. Cap dissort ni cap tonada atraient no li fan trair aquesta fidelitat. Això la immunitza i la fa eterna.

Teresa no és la normalitat acostumada. És l'esfondrament de la post-guerra.

UNS MOTS DEL KEMPIS

Tapem-nos una mica les orelles davant aquesta nova "cançó del desesperat". Que no se'ns arrapi al cor la seva tristesa. Que no ens escombri l'ànima la seva desolació.

Atrau tant la comèdia del "Paquebot Tenacity"! Vildrac ha fet una magnífica peça teatral. Són tres actes ben construïts, concisos i punyents. De tant en tant, alguna imatge decora el llis diàleg. Aquella visió del "Tenacity" sota la pluja i aquells records d'infantesa de Ségard són admirables, i els recordeu sempre.

Però, cal reaccionar. Pensem que per arribar a l'amargor i al desengany de l'obra de Vildrac ha calgut que el poeta passés quatre anys entre el llot de la guerra. I alguna cosa més que passar-hi quatre anys: entenebrir-s'hi el cor. Perquè el Kempis ha dit: "Si alguna alegria hi ha en aquest món la posseeix l'home de cor pur". I "cadascú judica de les coses exteriors segons els seus dintres".

CHESTERTON I L'EDAT MITJANA

A J. F. Ràfols

Estem tan avesats al tòpic de la "tenebrosa Edat Mitjana", que l'actitud d'un home com Chesterton ens sobta, de primer cop. Chesterton és un ardent defensor de la idea medieval. Ha escrutat la història dels temps heroics, dels abats i els guerrers; ha furgat l'ànima de les institucions de l'Edat Mitjana i ha volgut aplicar a ella la llum del seu catolicisme. Chesterton, en els capítols que en la seva magnífica "Petita història d'Anglaterra" consagra a l'Edat Mitjana, procura situar-se com un espectador intel·ligent. I què l'atrau, en l'obscura selva de la història dels segles medievals? I, sobretot, com sintetitza Chesterton la significació de l'Edat Mitjana dintre el procés de la humanitat? L'il·lustre assagista anglès no ha pogut amagar les seves conclusions apologètiques. Declara, ell mateix, que en aquest punt les seves simpaties no són imparcials.

Chesterton assenyala, però, que "el crític modern de l'Edat Mitjana no es digna mirar sinó les ombres espantoses i no la claror ordinària d'aquesta època". És, potser, que el pes dels tòpics ha trencat la diafanitat de la mirada. I, no obs-

tant — segueix dient Chesterton — a despit de les acusacions que la proclamen època cruel i guerrera, l'Edat Mitjana excelÍ en les arts de la pau. "Les coses melodramàtiques correntment anomenades medievals com els deports del torneig i l'exercici de la tortura, són molt més antigues i universals. El torneig va ésser ben bé un progrés cristià i lliberal sobre el combat de gladiadors, en el sentit que els senyors s'exposaven ells mateixos, en comptes de fer combatre llurs esclaus. La tortura, ben lluny d'ésser un procediment exclusivament medieval, va ésser manllevada a la Roma pagana i a la seva més racionalista ciència política. I la seva aplicació a no esclaus va contribuir a l'extinció lenta de l'esclavatge de l'Edat Mitjana".

Chesterton s'esforça, en les pàgines següents del seu llibre, a pintar una estampa de l'Edat Mitjana democràtica, assenyalant l'exemplaritat de les institucions i de la vida social. Chesterton somia l'Edat Mitjana com un paradís perdut. És un cronista tendenciós. Segurament, si els altres es perdien per poc, ell es perd per massa, i lla on uns dogmàtics veien només tenebres i barbàrie, Chesterton creu endevinar massa porxos daurats.

Fet i fet, però, en la "Petita història d'Anglaterra" trobem una idea ben nova de la significació dels temps medievals. Nova, i molt més pròxima a la sensibilitat contemporània que no pas els gastats tòpics prou coneguts.

Hi ha un moment que sembla com si Chesterton volgués definir en una sola frase l'esperit de l'Edat Mitjana: era una època — diu — en què "els homes esperaven totes les coses bones de-

fora — com les bones noves". Aquesta espera significaria una actitud ingènua, és a dir, una actitud religiosa.

Esperar les coses bones del defora! Vol dir humilitat, treball, fe, aventura. Chesterton s'explica, així, tant les Croades com la puixança naval anglesa, per exemple. Aquell esperit és, potser, la clau de l'Edat Mitjana. El Dant, Sant Francesc, Ramon Llull, Jaume el Conqueridor, els arquitectes de Catedrals i els abats dels Monestirs, posen ales a la paraula, als cors, a les naus o a les pedres, perquè tot ho esperen del defora. Llur actitud davant el món és la mateixa.

No hauria pogut Chesterton definir, més simplement, l'Edat Mitjana com una època religiosa? El propi escriptor diu en un indret de la "Petita història", que sense l'Església, l'Edat Mitjana no hauria tingut llei. L'Església va donar una finalitat transcendental, no tan sols a la vida de l'home, sinó a la del gremi i a la del municipi medievals. Va impregnar-les d'un sentit religiós. Les Croades són la manifestació més sorollosa de la força material religiosa de l'Edat Mitjana. Els croats projectaren llur esforç no pas ànima endins, sinó terres enllà. L'Edat Mitjana és, en fi, això: el desig religiós de guanyar violentament la matèria. Tant com s'esperaven les coses bones del defora volia dur-se al defora la pròpia activitat. El catolicisme guanyava cada dia amb més dret el seu nom. I les punxes de les catedrals lliguen al cel tot l'Occident, que es lliura així, conquistat per la religió.

Actualment, és possible que de totes les carac-

terístiques de l'Edat Mitjana, la més visible i la més enyorada sigui la seva religiositat. No és pas Chesterton sol a lloar els segles fins ara tinguts per execrables. Hi ha un amorós moviment de revisió que aclareix les preteses boires. I de totes les clarianes que esberlen el cel medieval, cap de tan ampla i de tan pura com la del cristianisme, que il·lumina el bosc embrollat i la cova amagada.

Atureu-vos, si us plau, vora les pedres mortes de Sant Pere de Roda o en el portal nobilíssim de Santa Maria de Ripoll o sota els xiprers de Sant Miquel de Cruïlles; atuveu-vos davant els monestirs, ara buits i glaçats gairebé tots, que el fervor de l'Edat Mitjana alçà a Catalunya. Cada pedra us dirà com era religiós l'esperit d'aquell temps. Els claustres silenciosos d'aquests monestirs i les agulles punxants de les catedrals són la visió medieval que més ens atrau. L'Edat Mitjana era una època religiosa, per damunt de tot. Ho diuen les tosques figures dels sants i dels apòstols fetes a cops de martell per les mans que havien oblidat — al cap de tants de segles! — la beutat de les deesses antigues.

LA VIDA I L'OBRA DE SALVAT-PAPASSEIT

Quan recordo les tardes de diumenge que, ara fa sis anys, acostumàvem a passar En Salvat i jo en companyia de Joaquim Torres-Garcia, m'adono més i més de la significació autèntica de l'enyorat poeta avantguardista. Torres-Garcia, eternament inquiet a despit de les seves barbes grises, es complaïa de mesclar els seus somnis i la seva revolta a la nostra ingènua jovenesa. I el pis del noble pintor, a Sarrià, esdevenia, aquelles tardes, amagat cenacle on Salvat-Papasseit vessava la seva fe vehement. Hom parlava, és clar, d'art i de lletres. I recordo que quan una vegada algú de nosaltres pronuncià el nom de Goethe, Salvat-Papasseit declarà tumultuosament el seu odi al poeta que ell s'imaginava a Weimar fent reverències de cortesà a princeps i grans ducs. Semblant anècdota ens inclina a veure com, tota la vida, el gest de Salvat-Papasseit davant l'obra estètica era, abans que res, moral. Una pila de prejudicis mediatitzaren, en ell, opinions i creació. Salvat-Papasseit no va fer, com pur artífex, un lírica desarrelada del seu viure quotidià. Ben al revés, en la trajectòria que s'inicia en els "Poemes en ondes hertzianes" i acaba, dissortadament per sempre, en el recull pòstum "Ossa menor", el temperament personal

i les circumstàncies en què El Salvat va viure deixen una empremta freqüent i decisiva.

La vida d'En Salvat no fou pas plàcida. Tenia vint-i-cinc anys quan jo el vaig conèixer. La malaltia que el va dur a la tomba senyorejava en ell, prou es veia en el seu rostre. Sé que la seva infantesa fou plena de sofrença i sacrificis. Adolescent pensatiu, precoç, lluitador, aviat va servir-se de la ploma com d'una arma. No li fou gens difícil de sentir-se anarquista doctrinari, "glossador de la divina Acràcia", com escrivia encara l'any 18. Va ser redactor de més d'un periòdic llibertari. Als vint anys era fadrí escultor. Treballava en un taller d'escultura religiosa, al carrer d'Aribau. L'any 17 coneix En Santiago Segura, per un atzar. Això és un esdeveniment en la vida d'En Salvat: Segura, el que fou propietari del Faians i de les Galeries Laietanes, va ajudar el poeta que ell endevinava en el minyó pàl·lid i humil. Va posar-lo al front de la secció de Llibreria de les Galeries. Això esperonà i nodrí la vocació literària d'En Salvat. Els set anys que va regentar la Llibreria Nacional Catalana són la seva història d'escriptor. Heus-la-ací, cronològicament. L'any 1917, pel març (justament el mes i l'any de la primera revolució russa), publicà el primer número de la "fulla de subversió espiritual" titulada "Un enemic del poble". Amb l'ànima plena del ressò d'Ibsen, de Gorki, de Tolstoi, surt En Salvat a l'escena de la nostra literatura. Escriu en una prosa vacil·lant, però efusiva, declamatòria, inconscientment composta, moltes vegades, de versos de set síl·labes. "Un enemic del poble" esdevingué, però,

de mica en mica, una revista d'art novissim; perdé la seva exclusivitat d'ideari dogmàtic. És alesho-res quan Salvat-Papasseit s'assimila com pot, amb genetós desordre, futurisme i cubisme, i lloa alho-ra els calligrames d'Apollinaire i els mots en lli-bertat de Marinetti. Ell mateix assaja els nous pro-cediments de la lírica: en el número 9 d'"Un ene-mic del poble", publicat el desembre del 17, apa-reix a tota pàgina el poema "Columna vertebral: sageta de foc". L'èxit de curiositat que aquesta temptativa va obtenir l'empeny en la tasca empre sa. El fons líric de Salvat-Papasseit havia trobat manera escaient de manifestar-se. L'any 18 edita una revista purament artística, "Arc voltaic", en la qual collaboren els adeptes i els diletants de l'a-vantguardisme. Salvat-Papasseit era dels primers. El que Joaquim Folguera, J. V. Foix, V. Solé de Sojo i J. M. Junoy entenien com un joc, Salvat-Papasseit ho professà molt de temps com una reli-gió.

L'any 1919 apareixen els "Poemes en ondes hertzianes". Quantes estones, i amb quina illusió, va passar Salvat-Papasseit en la petita impremta de barri, enorgullit del somriure d'incomprensió que els seus calligrames suscitaven al caixista! L'any 1920 publicà el "Manifest contra els poetes amb minúscula", escrit també en aquella prosa de versos de set síllabes. En el manifest, el primer poeta futurista català s'exalta contra els seus col-legues. Ho fa en nom d'unes noves normes retò-riques? No; en nom d'una moral. No els reconeix "ni la virior de Whitmann — ni l'alè de D'Annun-zio — ni el batec tremolós, imperceptible quasi —

de les nines d'Homer". I proclama el seu concepte del poeta. Els poetes han de ser, diu, "altius, valents, heroics — i sobretot sincers". Ell era així: enyorava els ferris atuells dels cavallers antics. "Devem caminar sempre endavant" escrivia l'any 17. I en una auto-crítica deia: "No bellugo els peus si no és per avançar".

L'any 1921 publica el segon llibre: "L'irradiador del Port i les gavines". L'any 22, tornant d'un sanatori de Guadarrama, "Les Conspiracions", on dóna la seva visió de Castella i concreta poèticament un punt de mira polític. El mateix any, "La gesta dels estels". L'any 23 el passa amb agreujaments de la seva malaltia que l'obliguen a sojornar al sanatori. Així i tot, publica "La rosa als llavis", un dels més bells poemes eròtics que s'hagin escrit en català. I quan, l'estiu de l'any passat, Salvat-Papasseit lliurava l'ànima a Déu, sota el coixí que sostenia la seva testa moribunda, s'amagaven, gelosament guardats, els poemes d'"Ossa menor". Hem escrit, en començar, que el temperament i les circumstàncies del poeta segellen la seva obra. I, en efecte, a través la producció literària de Salvat-Papasseit no costa gaire de descobrir-hi, de l'una banda, un element constant; de l'altra banda, diversos elements canviants. L'evolució de la lírica d'En Salvat pot concretar-se: Primer: En la seva lluita per la forma, a conseqüència de la distinta posició literària que, poc a poc, va adoptant. Segon: En l'aparició del sentiment patriòtic, que culmina i s'articula en "Les Conspiracions". Tercer: En el seu pas del panteisme ateu al cristianisme difús. I a més a més en

les aportacions que els viatges, les lectures, els estats d'esperit contradictoris li suggerien.

Al costat d'això, insensible als canvis de paisatge d'esperit, al llarg de l'obra lírica de Salvat-Papasseit, hi ha alguna cosa d'immutable. El Salvat de "Poemes en ondes hertzianes" no és més romàntic que el d'"Ossa menor". En tots els llibres hi palpita el mateix contemplatiu de l'aventura, el mateix enamorat de la bellesa, el mateix infant. La imatgeria de Salvat-Papasseit és, en efecte, tosca, viva i punyent com la d'un infant. No abstrau, ans ajunta, com en un judici instintiu. Descobreix per intuïció l'analogia de les coses. I us sobta la veritat que les paraules insinuen, com si un vident alcés, amb els seus dits plens de gràcia, una punta del vel de misteri amb què es recata el món exterior.

L'imaginatiu és el millor d'En Salvat. Què altra cosa si no les imatges profundes que s'hi tanquen ha fet que els "Poemes en ondes hertzianes" sobrevisquin al moment literari que les va engendrar? Aquell "Bodegon" que suggereix el plàstic acabament del "Corb", d'Edgar Poe; aquell "Passeig" on el poeta s'adona que és dolç escoltar el silenci; aquell "Interior" dramàtic amb els seus mots finals: "S'ha estès la taca negra — i en fer entrada la superstició — hem esdevingut pàl·lids", eren anunci segur d'una obra encara més madura, dintre la mateixa òrbita.

Salvat-Papasseit veu el món amb uns ulls clars, que semblen banyats en la llum del primer dia de la creació. Ell sap que els estels s'han amagat en els ulls de les noies; que el petit núvol blanc és el

coixí oblidat d'una verge; que els pastors cullen cada matí, entremig de la rosada, una constel·lació. I sap també el llenguatge de les gavines, i escolta el sospirar de la mar, i endevina el secret de les ciutats, i veu en cada vaixell, dret a proa, un corsari d'amor. Cada imatge de Salvat-Papasseit és com un arbre molt verd i molt tendre que ha nascut perquè Déu ho volia. I els cinc llibres de versos, igualment poblats d'imatges, són una selva primaveral, forta a les empentes del vent.

Però el temperament romàntic i la imatgeria colorida i infantívola de Salvat-Papasseit es combinen successivament amb elements diversos. La mateixa imatge que l'any 18 apuntava, roent, entre els versos trencats i sense lògica d'un poema futurista, exigeix, cada dia més, una forma severa. Salvat-Papasseit va tenir a temps consciència de la desfeta que esperava a certs dogmes de l'avantguardisme literari. Les escandaloses grolleries de l'anomenat "moviment Dadà" varen obrir-li els ulls. I ja en "L'irradiador del port i les gavines", al costat dels cal·ligrames i dels poemes en vers lliure, prova de construir estrofes ritmades. En el tercer llibre continua la provatura, que esdevé tot seguit definitiva. I encara que tipogràficament la majoria de poemes d'En Salvat semblin paraules sense llei, és fàcil de reduir-los a una mesura plena de ritme i a un assonant que recorda la música apagada de l'aigua. Amb quina pressa va anar el poeta a la conquista de la forma! S'hi llençà ple d'afany. I aviat collí fruits abundosos. El poema de "La Rosa als llavis" té instants en què la joia eròtica dóna ales al vers. "Visca l'amor" i "El seu

esguard" són flors d'antologia. "Sota el meu llavi" és un madrigal dringant i clar que s'assembla al "Vivamus mea Lesbia atque amemus" del gran elegíac llatí. I en les pàgines d'"Ossa menor" us sorprendrà sovint una finor aristocràtica, una elegància que Salvat-Papasseit s'haurà forjat tot sol, enfondint la pedrera lírica de la seva ànima, el meravellós tresor on no havien arribat mai, amb la claror de l'aula, les eines precioses de la retòrica.

Així mateix, com hem dit abans, un nou element excità la lírica de Salvat-Papasseit. "Les Conspiracions" i "La gesta dels estels" (1922) en són testimoni. En aquests dos llibres En Salvat canta la seva pàtria, el present i l'esdevenidor de la terra, i somia d'ésser un heroi en la lluita per la llibertat. Reuneix, doncs, amb aquesta poesia, més aviat política que patriòtica, el mite del poeta civil, a la manera de Carducci, mite que un dia Diego Ruiz alçà entre nosaltres. En "Les Conspiracions", escrites en un moment ple de desesperançades estridències, Salvat-Papasseit fa, amb paraula greu i amorosa alhora, la condemnació de Castella:

Ampla és Castella i com un palmell
té la duresa d'aixecar l'espasa...

I en arribar en aquella terra sense arbres, coberta de gebre, "com una sembra de sal", pregunta:

Sense senyal d'estimar-se,
com mengen tan blanc el pa?

Però també hi ha pietat en els ulls del poeta. I després d'aquells fraterns discursos amb què Maragall volia deixondir les Espanyes, no s'han dit mots tan cordials com els que Salvat-Papasseit, àvid de justícia i de pau, ha fet volar per damunt la llinda del riu divisori.

Però hi ha encara en l'obra de l'enyorat poeta l'aparició d'un element més decisiu. Volem dir un cristianisme, difús potser, però sincerissim i bategant. És en el llibre "L'irradiador del Port i les gavines", en les poesies titulades "Nadal", "Tot l'enyor de demà" i "Res no és mesquí". "Tot l'enyor de demà", és la lletania de les coses humils, que són totes belles perquè el món ho és. El poeta, des del seu llit de malalt, pensa en l'espectacle que fruirà si es lleva: "unes places lluentes de claror", i el "vailet que crida el diari i que puja als tramvies i en baixa tot corrent" i "el carter" i l'aeroplà que sembla una veu que el cridi del terrat, i les dones del barri que van a plaça amb el cistell. Però el delit li porta el pensament de la mort. I diu amb commovedora paraula resignada:

Si no em puc aixecar mai més,
heus aquí el qui m'espera:
Vosaltres restareu,
per veure el bo que és tot:
i la Vida
i la Mort.

La visió de la vida quotidiana és donada en aquest poema amb paraules breus, però riques de suggestió. A "Ossa menor", Salvat-Papasseit

ateny dos o tres moments en què la suggestió d'un ambient o d'un lloc és encara més puixant. Per exemple, quan descriu la vileta d'Arles:

A cada porta és escrit: serenada,
amb guix tan blanc com la calç de bell fresc.

o quan evoca la nit d'hivern al moll, i el foc encès al entorn del qual, com una farandola, "totes les mans de tots els trinxeraires feien un juram ent", o quan basteix la delicada estampa del calafats que

piquen amb ressò
i es diu si neix un peix a cada cop que donen
—un peix cua daurada, blaus d'escata per tot.
Penjats de la coberta tot el vaixell enronden,
veiéssiu les gavines com els duen claror.

Però per trobar accents d'humilitat cristiana semblants als de "Tot l'enyor de demà", no cal pas moure's del mateix llibre. Llegiu "Nadal", amb la seva profunda melangia, amb la seva intimitat casolana. L'arribada de Jesús, a l'hora de les postres, no és atreviment del poeta. Diríeu que és fet real:

Demà, posats a taula, oblidarem els pobres,
i tan pobres com som! Jesús ja serà nat.
Ens mirarà un moment a l'hora de les postres,
i després de mirar-nos, arrencarà a plorar.

I aquest genèric esperit cristià pren aspectes es-

pecificament franciscans en "Res no és mesquí". Quin admirable salm a la vida!

Res no és mesquí
i tot ric com el vi i la galta colrada.
I l'onada del mar sempre riu,
Primavera d'hivern — Primavera d'estiu.
I tot és Primavera:
i tota fulla verda eternament.

Què hi fa la dolor del que canta? què hi fa la mort? El riu de la vida no s'atura. Sempre

s'esfullarà com una rosa,
i a la verge més jove li vindrà llet al pit.

M'agrada recordar, més que cap altre poema de Salvat-Papasseit, aquesta flor d'heroisme que brollava, tan suau i tan clara, del seu neguit i de la seva dolor, i en els versos de la qual sembla que perdurin, immaterials, l'or, el blau i el rosa angèlics amb què Salvat-Papasseit, fadrí escultor, acoloria un jorn santes imatges.

BIBLIOTECA DE CATALUNYA

ÍNDEX

	Pàgs.
Pròleg.	5
Imatges del port	9
Oració de Núria.	17
Girona.	23
El cant dels ocells	29
Estampes.	35
Flors del Romanceret.	41
L'ombra de Sant Pere de Roda	51
Les cançons de Nadal	57
Solveig, o la tradició.	63
Nota sobre Mistral	69
El sentiment tràgic de Leopardi	77
El plor d'En Pep Ventura	83
"Les veus de la terra"	89
Del Poliziano a Goethe	95
Les amors de Carlyle	101
Josep Sebastià Pons.	107
Notes al "Paquebot Tenacity"	113
Chesterton i l'Edat Mitjana	121
La vida i l'obra de Salvat Papasseit	127

Aquest llibre de Tomàs Garcés, amb pròleg de Carles Soldevila
i ornat amb un boix de Josep Obiols, va acabar-se
d'imprimir el dia 12 de maig de 1926,
en els tallers d'Atenes A. G.,
carrer Provença, 157
Barcelona.

BIBLIOTECA DE CATALUNYA
1001298459

Biblioteca de Catalunya
Adq. D-IEC-BRA0
CB. 1001298459
Top. RiA-8
427
Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura

12ª
INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS
Bibl. Carles Riba
Reg. 465
Sig. 833.4
«19» Gar

Preu: 3 ptes.